

طبقات

جلد چهارم

انصار در جنگ بدر

و

مسلمانان قدیم از مهاجر و انصار که در جنگ بدر نبوده‌اند

محمد بن سعد کاتب واقدی

(۲۳۰-۱۶۸ ه.ق)

ترجمه

دکتر محمود مهدوی دامغانی

انتشارات فرهنگ و اندیشه

تهران، ۱۳۷۵

این اثر ترجمه‌ای است از:

محمد بن سعد کاتب الواقدی، الطبقات الکبری.

القسم الثانی: فی البدریین من الانصار عنی بتصحیحہ و
طبعہ ادوارد سحر ناظر مدرسه اللغات الشرقیہ بمدینة
برلین، طبع فی مدینة لیدن، مطبعه بریل، ۱۳۲۲ هـ. ق.

و

فی المهاجرین والانصار ممن لم یشهد بدرأ و لهم،
اسلام قدیم، عنی بتصحیحہ و طبعہ البروفسور الدكتور
یولیوس لبرت استاد اللغة العربیة بمدرسه اللغات
الشرقیة بمدینة برلین، طبع فی مدینة لیدن، مطبعه بریل،
۱۳۲۲ هـ. ق.

انتشارات فرهنگ و اندیشه

تهران - خیابان اسناد نجات‌الهی، کوچه بیمه، پلاک ۱+۱۲ تلفن: ۸۸۰۸۳۹۶

محمد بن سعد کاتب واقدی

طبقات

جلد چهارم

ترجمه دکتر محمود مهدوی دامغانی

چاپ اول: ۱۳۷۵، تهران

۲۲۰۰ نسخه از این کتاب در چاپخانه چاپگستر به چاپ رسید.

این کتاب با استفاده از تسهیلات حمایتی معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است.

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹-۰۰-۹۰۳۶۷-۹۶۴ (دوره ۸ جلدی)

ISBN 964-90367-0-9 (8 vol. set)

Printed in Iran

فهرست مطالب

طبقه دوم از مهاجران و انصار که اسلام ایشان قدیمی و بیشتر ایشان به حبشه هجرت کرده بودند و در جنگ احد و جنگهای دیگر شرکت کرده‌اند، عباس عبدالمطلب / ۱ جعفر بن ابی طالب / ۲۷ عقیل بن ابی طالب / ۳۴ نوفل بن حارث / ۳۶ ربیعہ بن حارث / ۳۸ عبدالله بن حارث / ۴۰ ابوسفیان بن حارث / ۴۰ فضل بن عباس بن عبدالمطلب / ۴۵ جعفر بن ابوسفیان / ۴۶ حارث بن نوفل / ۴۶ عبدالمطلب بن ربیعہ / ۴۷ عتبہ بن ابی لہب / ۴۹ معتب بن ابی لہب / ۵۰ اسامہ الحب بن زید / ۵۱ ابو رافع آزادکرده رسول خدا(ص) / ۶۱ سلمان فارسی / ۶۴ خالد بن سعید بن عاص / ۸۲ عمرو بن سعید / ۸۸ ابواحمد بن جحش / ۹۰ عبدالرحمن بن رقیش / ۹۱ عمرو بن محسن / ۹۲ قیس بن عبدالله / ۹۲ صفوان بن عمرو / ۹۲ ابوموسی اشعری / ۹۲ معیقیب بن ابی فاطمه دوسی / ۱۰۳ صبیح آزادکرده ابی اخیحه سعید بن عاص بن امیه بن عبد شمس / ۱۰۵ سائب بن عوام / ۱۰۵ خالد بن حزام / ۱۰۵ اسود بن نوفل / ۱۰۶ عمرو بن امیہ / ۱۰۶ یزید بن زمعه / ۱۰۷ ابوالروم بن عمیر بن هاشم / ۱۰۷ فراس بن نضر / ۱۰۷ جهم بن قیس / ۱۰۸ ابوفکیه / ۱۰۸ عامر بن ابی وقاص / ۱۰۹ مطلب بن ازهر / ۱۱۰ طلیب بن ازهر / ۱۱۰ عبدالله اصغر / ۱۱۰ عبدالله بن شهاب / ۱۱۱ عتبہ بن مسعود / ۱۱۱ شرحبیل بن حسنہ / ۱۱۲ حارث بن خالد / ۱۱۳ عمرو بن عثمان / ۱۱۳ عیاش بن ابی اربیعہ / ۱۱۴ سلمه بن هشام / ۱۱۴ ولید بن ولید بن مغیره / ۱۱۶ هاشم بن ابی حذیفه / ۱۱۹ هبتار بن سفیان / ۱۲۰ عبدالله بن سفیان / ۱۲۰ یاسر بن عامر بن مالک / ۱۲۰ حکم بن کیسان / ۱۲۱ نعیم نخام بن عبدالله بن اسید / ۱۲۲ معمر بن عبدالله / ۱۲۳ عدی بن نضله / ۱۲۳ عروہ بن ابی اثاثه / ۱۲۵ مسعود بن سوید / ۱۲۵ عبدالله بن سراقه / ۱۲۵ عبدالله بن عمر / ۱۲۶ خارجه بن حذاقه / ۱۶۹

عبدالله بن حذاقہ / ۱۷۰ ﴿﴾ برادرش قیس بن حذاقہ / ۱۷۲ ﴿﴾ ہشام بن عاص / ۱۷۲ ﴿﴾ ابوقیس بن
 حارث / ۱۷۵ ﴿﴾ عبدالله بن حارث / ۱۷۵ ﴿﴾ سائب بن حارث / ۱۷۶ ﴿﴾ حجاج بن حارث / ۱۷۶ ﴿﴾ تمیم
 یا نمیر بن حارث / ۱۷۶ ﴿﴾ حجاج بن حارث / ۱۷۶ ﴿﴾ تمیم یا نمیر بن حارث / ۱۷۶ ﴿﴾ سعید بن حارث /
 ۱۷۷ ﴿﴾ معبد بن حارث / ۱۷۷ ﴿﴾ سعید بن عمرو تمیمی / ۱۷۷ ﴿﴾ عمیر بن رثاب / ۱۷۷ ﴿﴾ محمیہ بن
 جزء / ۱۷۸ ﴿﴾ عمیر بن وہب بن خلف / ۱۷۹ ﴿﴾ حاطب بن حارث / ۱۸۱ ﴿﴾ خطاب بن حارث / ۱۸۱ ﴿﴾
 سفیان بن معمر / ۱۸۲ ﴿﴾ نبیہ بن عثمان / ۱۸۲ ﴿﴾ سلیط بن عمرو / ۱۸۳ ﴿﴾ برادرش سکران بن عمرو /
 ۱۸۳ ﴿﴾ مالک بن زمعہ / ۱۸۴ ﴿﴾ ابن ام مکتوم / ۱۸۴ ﴿﴾ سہل بن بیضاء / ۱۹۱ ﴿﴾ عمرو بن حارث بن
 زہیر / ۱۹۱ ﴿﴾ عثمان بن عبدغنم بن زہیر / ۱۹۲ ﴿﴾ سعید بن عبدقیس / ۱۹۲ ﴿﴾ عمرو بن عبسہ / ۱۹۲ ﴿﴾
 ابوذر / ۱۹۷ ﴿﴾ طفیل بن عمرو / ۲۱۵ ﴿﴾ ضماد ازدی / ۲۱۸ ﴿﴾ بریدہ بن حصیب / ۲۱۹ ﴿﴾ مالک
 ونعمان پسران خلف / ۲۲۱ ﴿﴾ ابورہم غفاری / ۲۲۱ ﴿﴾ عبدالله و عبدالرحمان پسران ہبیب / ۲۲۲ ﴿﴾
 جعال بن سراقہ ضمیری / ۲۲۲ ﴿﴾ وہب بن قابوس مزنی / ۲۲۴ ﴿﴾ عمرو بن امیہ / ۲۲۵ ﴿﴾ دحیہ بن
 خلیفہ / ۲۲۶ ﴿﴾ خالد بن ولید / ۲۲۸ ﴿﴾ عمرو بن عاص / ۲۳۰ ﴿﴾ عبدالله بن عمرو بن عاص / ۲۳۸ ﴿﴾
 سعید بن عامر بن حذیم / ۲۴۴ ﴿﴾ حجاج بن علاط / ۲۴۵ ﴿﴾ عباس بن مرداس / ۲۴۷ ﴿﴾ جاہمہ بن
 عباس بن مرداس / ۲۴۹ ﴿﴾ یزید بن احنس بن حبیب / ۲۵۰ ﴿﴾ ضحاک بن سفیان بن حارث / ۲۵۰ ﴿﴾
 عتبہ بن فرقد / ۲۵۰ ﴿﴾ حفاف بن عمیر بن حارث بن شریذ / ۲۵۰ ﴿﴾ ابن ابی العوجاء سلمی / ۲۵۱ ﴿﴾ ورد
 بن خالد بن حذیفہ / ۲۵۱ ﴿﴾ ہودہ بن حارث بن عجرہ / ۲۵۱ ﴿﴾ عرباص بن ساریہ سلمی / ۲۵۲ ﴿﴾
 ابو حصین سلمی / ۲۵۲ ﴿﴾ نعیم بن مسعود بن عامر / ۲۵۲ ﴿﴾ مسعود بن رخلیہ بن عائذ / ۲۵۴ ﴿﴾ حسیل
 بن نویرہ اشجعی / ۲۵۵ ﴿﴾ عبدالله بن نعیم اشجعی / ۲۵۵ ﴿﴾ عوف بن مالک بن اشجعی / ۲۵۵ ﴿﴾
 جاریہ بن حمیل بن نشبہ / ۲۵۶ ﴿﴾ عامر بن اضبط اشجعی / ۲۵۶ ﴿﴾ معقل بن سنان بن مظہر / ۲۵۷ ﴿﴾
 ابو ثعلبہ اشجعی / ۲۵۸ ﴿﴾ ابومالک اشجعی / ۲۵۸ ﴿﴾ مغیرہ بن شعبہ بن ابی عامر / ۲۵۸ ﴿﴾ عمران بن
 حصین / ۲۶۱ ﴿﴾ اکثم بن ابی الجون / ۲۶۵ ﴿﴾ سلیمان بن سرد بن الجون / ۲۶۵ ﴿﴾ خالد الاشعر بن
 خلیف / ۲۶۶ ﴿﴾ عمرو بن سالم بن حضیرہ / ۲۶۶ ﴿﴾ بدیل بن ورقاء بن عبدالعزی / ۲۶۷ ﴿﴾ ابو شریح
 کعبی / ۲۶۷ ﴿﴾ تمیم بن اسد بن عبدالعزی / ۲۶۸ ﴿﴾ علقمہ بن القعواء بن عبید / ۲۶۸ ﴿﴾ برادرش عمرو
 بن القعواء / ۲۶۸ ﴿﴾ عبدالله بن اقرم خزاعی / ۲۶۹ ﴿﴾ ابولاس خزاعی / ۲۶۹ ﴿﴾ اسلم بن افضی بن حارثہ
 / ۲۷۰ ﴿﴾ جرہد بن رزاح / ۲۷۰ ﴿﴾ ابوبرزہ اسلمی / ۲۷۰ ﴿﴾ عبدالله بن ابی اوفی / ۲۷۳ ﴿﴾ اکوع / ۲۷۴ ﴿﴾
 عامر بن اکوع / ۲۷۴ ﴿﴾ سلمہ بن اکوع / ۲۷۶ ﴿﴾ اہبان بن اکوع / ۲۸۰ ﴿﴾ عبدالله بن ابی حدر / ۲۸۱ ﴿﴾
 ابو تمیم اسلمی / ۲۸۱ ﴿﴾ مسعود بن ہنیدہ وابستہ و آزاد کردہ ابی تمیم اسلمی / ۲۸۱ ﴿﴾ سعد وابستہ و

آزاد کرده اسلمی ها / ۲۸۳ ﴿﴾ ربیعہ بن کعب اسلمی / ۲۸۳ ﴿﴾ ناجیہ بن جندب اسلمی / ۲۸۴ ﴿﴾ ناجیہ بن
 اعجم اسلمی / ۲۸۵ ﴿﴾ حمزہ بن عمرو اسلمی / ۲۸۵ ﴿﴾ عبدالرحمان بن اشیم اسلمی / ۲۸۶ ﴿﴾ محجن
 بن ادرع اسلمی / ۲۸۶ ﴿﴾ عبدالله بن وهب اسلمی / ۲۸۶ ﴿﴾ حرمله بن عمرو اسلمی / ۲۸۷ ﴿﴾ سنان بن
 سنہ اسلمی / ۲۸۷ ﴿﴾ عمرو بن حمزہ بن سنان اسلمی / ۲۸۷ ﴿﴾ حجاج بن عمرو اسلمی / ۲۸۸ ﴿﴾ عمرو
 بن عبد نهم اسلمی / ۲۸۸ ﴿﴾ زاهر بن سودبن مخلع / ۲۸۹ ﴿﴾ هانی بن اوس اسلمی / ۲۸۹ ﴿﴾ ابومروان
 اسلمی / ۲۸۹ ﴿﴾ بشیر اسلمی / ۲۹۰ ﴿﴾ هیثم بن نصر بن دهر اسلمی / ۲۹۰ ﴿﴾ حارث بن حبال / ۲۹۰ ﴿﴾
 مالک بن جبیر بن حبال / ۲۹۰ ﴿﴾ اسمابن حارثه / ۲۹۱ ﴿﴾ برادرش هند بن حارثه اسلمی / ۲۹۱ ﴿﴾
 ذؤیب بن حبیب اسلمی / ۲۹۲ ﴿﴾ هزال اسلمی / ۲۹۲ ﴿﴾ ماعز بن مالک اسلمی / ۲۹۳ ﴿﴾ ابوهریره / ۲۹۳ ﴿﴾
 ابوالروی دوسی از قبیلہ ازد / ۳۰۸ ﴿﴾ سعد بن ابی ذباب دوسی / ۳۰۸ ﴿﴾ عبدالله بن بحینه / ۳۰۹ ﴿﴾ برادر
 تنی او، جبیر بن مالک / ۳۰۹ ﴿﴾ حارث بن عمیر ازدی، از قبیلہ لہب / ۳۰۹ ﴿﴾ عقبہ بن عامر بن عبس
 جهنی / ۳۱۰ ﴿﴾ زید بن خالد جهنی / ۳۱۱ ﴿﴾ تمیم بن ربیعہ بن عوفی / ۳۱۱ ﴿﴾ رافع بن مکیت بن عمرو
 / ۳۱۱ ﴿﴾ برادرش جندب بن مکیت بن عمرو / ۳۱۲ ﴿﴾ عبدالله بن بدر بن زید / ۳۱۳ ﴿﴾ عمرو بن مرہ بن
 عبس / ۳۱۳ ﴿﴾ سبرہ بن معبد جهنی / ۳۱۴ ﴿﴾ معبد بن خالد / ۳۱۴ ﴿﴾ ابوضبیس جهنی / ۳۱۴ ﴿﴾ کلیب
 جهنی / ۳۱۴ ﴿﴾ سوید بن صخر جهنی / ۳۱۵ ﴿﴾ سنان بن وبر جهنی / ۳۱۵ ﴿﴾ خالد بن عدی جهنی /
 ۳۱۵ ﴿﴾ ابو عبدالرحمان جهنی / ۳۱۶ ﴿﴾ عبدالله بن خبیب جهنی / ۳۱۶ ﴿﴾ حارث بن عبدالله جهنی /
 ۳۱۷ ﴿﴾ عوسجہ بن حرمله بن جذیمہ / ۳۱۸ ﴿﴾ بته جهنی / ۳۱۸ ﴿﴾ ابی حدیدہ جهنی / ۳۱۸ ﴿﴾ رفاعہ
 بن عراده جهنی / ۳۱۸ ﴿﴾ رویف بن ثابت بلوی / ۳۱۹ ﴿﴾ ابوالشموس بلوی / ۳۱۹ ﴿﴾ طلحہ بن براء بن
 عمیر / ۳۱۹ ﴿﴾ ابوامامہ بن ثعلبہ بلوی / ۳۱۹ ﴿﴾ عبدالله بن صیفی بن وبرہ / ۳۲۰ ﴿﴾ خالد بن عرفطہ /
 ۳۲۰ ﴿﴾ جمرہ بن نعمان بن ہوذہ / ۳۲۰ ﴿﴾ ابوخرامہ عذری / ۳۲۱ ﴿﴾ ابو بردہ بن قیس / ۳۲۱ ﴿﴾ ابو عامر
 اشعری / ۳۲۱ ﴿﴾ پسرش عامر بن ابی عامر / ۳۲۲ ﴿﴾ ابومالک اشعری / ۳۲۲ ﴿﴾ حارث اشعری / ۳۲۳ ﴿﴾
 علاء بن حضرمی / ۳۲۳ ﴿﴾ شریح حضرمی / ۳۲۷ ﴿﴾ عمرو بن عوف / ۳۲۷ ﴿﴾ لبید بن عقبہ / ۳۲۷ ﴿﴾
 حاجب بن بریدہ از اهل رابخ / ۳۲۸ ﴿﴾ براء بن عازب / ۳۲۸ ﴿﴾ برادرش عبید بن عازب / ۳۳۲ ﴿﴾ اسید بن
 ظہیر / ۳۳۲ ﴿﴾ عرابہ بن اوس / ۳۳۲ ﴿﴾ علبة بن یزید حارثی / ۳۳۳ ﴿﴾ مالک و سفیان پسران ثابت /
 ۳۳۴ ﴿﴾ یزید بن حارثہ / ۳۳۴ ﴿﴾ مجمع بن حارثہ / ۳۳۵ ﴿﴾ ثابت بن ودیعہ / ۳۳۶ ﴿﴾ عامر بن ثابت /
 ۳۳۷ ﴿﴾ عبدالرحمان بن شبیل / ۳۳۷ ﴿﴾ عمیر بن سعد / ۳۳۷ ﴿﴾ عمیر بن سعید / ۳۳۸ ﴿﴾ جدی بن مرہ /
 ۳۳۹ ﴿﴾ اوس بن حبیب / ۳۳۹ ﴿﴾ انیف بن وائلہ / ۳۴۰ ﴿﴾ عروہ بن اسماء بن صلت سلمی / ۳۴۰ ﴿﴾
 جزء بن عباس / ۳۴۰ ﴿﴾ خزیمہ بن ثابت / ۳۴۰ ﴿﴾ عمیر بن حبیب / ۳۴۳ ﴿﴾ عمارہ بن اوس / ۳۴۳ ﴿﴾

عبدالله بن سعد / ۳۴۴ ﴿﴾ محصن بن ابی قیس / ۳۴۴ ﴿﴾

طبقات انصار که در جنگ بدر شرکت کرده‌اند / ۳۴۹ ﴿﴾ سعد بن معاذ / ۳۵۰ ﴿﴾ عمرو بن معاذ / ۳۶۴ ﴿﴾ حارث بن اوس بن معاذ / ۳۶۴ ﴿﴾ حارث بن انس / ۳۶۵ ﴿﴾ سعد بن زید / ۳۶۶ ﴿﴾ سلمه بن سلامه / ۳۶۷ ﴿﴾ عباد بن بشر / ۳۶۸ ﴿﴾ سلمه بن ثابت / ۳۶۹ ﴿﴾ رافع بن یزید / ۳۶۹ ﴿﴾ محمد بن مسلمه بن سلمه / ۳۷۰ ﴿﴾ سلمه بن اسلم / ۳۷۳ ﴿﴾ عبدالله بن سهل / ۳۷۳ ﴿﴾ حارث بن خزیمه / ۳۷۴ ﴿﴾ ابوالهیثم بن تیهان / ۳۷۴ ﴿﴾ عبید بن تیهان / ۳۷۶ ﴿﴾ ابو عبیس بن جبر / ۳۷۶ ﴿﴾ مسعود بن عبدسعد / ۳۷۷ ﴿﴾ ابو بردیه بن نیار / ۳۷۸ ﴿﴾ قتاده بن نعمان / ۳۷۸ ﴿﴾ عبید بن اوس / ۳۸۰ ﴿﴾ نصر بن حارث / ۳۸۰ ﴿﴾ عبدالله بن طارق / ۳۸۰ ﴿﴾ معتب بن عبید / ۳۸۱ ﴿﴾ مبشر بن عبدالمنذر / ۳۸۲ ﴿﴾ رفاعه بن عبدالمنذر / ۳۸۲ ﴿﴾ ابولبابه بن عبدالمنذر / ۳۸۲ ﴿﴾ سعد بن عبید / ۳۸۳ ﴿﴾ عویم بن ساعده / ۳۸۴ ﴿﴾ ثعلبه بن حاطب / ۳۸۵ ﴿﴾ حارث بن حاطب / ۳۸۶ ﴿﴾ رافع بن عنجده / ۳۸۶ ﴿﴾ عبید بن ابی عبید / ۳۸۷ ﴿﴾ عاصم بن ثابت / ۳۸۷ ﴿﴾ معتب بن قشیر / ۳۸۸ ﴿﴾ ابوملیل بن ازعر / ۳۸۹ ﴿﴾ عمیر بن معبد / ۳۸۹ ﴿﴾ انیس بن قتاده / ۳۸۹ ﴿﴾ معن بن عدی بن عجلان بن حارثه / ۳۹۰ ﴿﴾ عاصم بن عدی / ۳۹۱ ﴿﴾ ثابت بن اقرم / ۳۹۱ ﴿﴾ زید بن اسلم / ۳۹۲ ﴿﴾ عبدالله بن سلمه / ۳۹۲ ﴿﴾ ربیع بن رافع / ۳۹۳ ﴿﴾ جبر بن عتیک / ۳۹۳ ﴿﴾ حارث بن قیس بن هیشه / ۳۹۴ ﴿﴾ مالک بن نمیله / ۳۹۴ ﴿﴾ نعمان بن عصر بن عبید وائله / ۳۹۵ ﴿﴾ سهل بن حنیف / ۳۹۵ ﴿﴾ منذر بن محمد / ۳۹۷ ﴿﴾ ابو عقیل / ۳۹۷ ﴿﴾ عبدالله بن جبیر / ۳۹۹ ﴿﴾ خوات بن جبیر / ۴۰۱ ﴿﴾ حارث بن نعمان / ۴۰۲ ﴿﴾ ابوضیاح / ۴۰۲ ﴿﴾ نعمان بن ابی خذمه / ۴۰۲ ﴿﴾ ابوحنه / ۴۰۳ ﴿﴾ سالم بن عمیر / ۴۰۳ ﴿﴾ عاصم بن قیس / ۴۰۴ ﴿﴾ سعد بن خیثمه / ۴۰۵ ﴿﴾ منذر بن قدامه / ۴۰۶ ﴿﴾ مالک بن قدامه / ۴۰۶ ﴿﴾ حارث بن عرفجه / ۴۰۶ ﴿﴾ تمیم وابسته خاندان غنم بن سلم / ۴۰۶ ﴿﴾ ابویوب انصاری / ۴۰۷ ﴿﴾ ثابت بن خالد / ۴۰۹ ﴿﴾ عماره بن حزم / ۴۰۹ ﴿﴾ سراقه بن کعب / ۴۱۰ ﴿﴾ حارثه بن نعمان / ۴۱۰ ﴿﴾ سلیم بن قیس / ۴۱۱ ﴿﴾ سهیل بن رافع / ۴۱۲ ﴿﴾ مسعود بن اوس / ۴۱۲ ﴿﴾ ابوخریمه بن اوس / ۴۱۲ ﴿﴾ رافع بن حارث / ۴۱۳ ﴿﴾ معاذ بن حارث / ۴۱۳ ﴿﴾ معوذ بن حارث / ۴۱۴ ﴿﴾ عوف بن حارث / ۴۱۴ ﴿﴾ نعیمان بن عمر / ۴۱۵ ﴿﴾ عامر بن مخلد / ۴۱۵ ﴿﴾ عبدالله بن قیس / ۴۱۵ ﴿﴾ عمرو بن قیس / ۴۱۶ ﴿﴾ قیس بن عمرو / ۴۱۶ ﴿﴾ ثابت بن عمرو / ۴۱۶ ﴿﴾ عدی بن ابی الزغباء / ۴۱۷ ﴿﴾ ودیعه بن عمرو / ۴۱۷ ﴿﴾ عصیمه / ۴۱۷ ﴿﴾ ابوالحمراء / ۴۱۸ ﴿﴾ ابی بن کعب / ۴۱۸ ﴿﴾ انس بن معاذ / ۴۲۲ ﴿﴾ اوس بن ثابت / ۴۲۳ ﴿﴾ ابوشیخ / ۴۲۳ ﴿﴾ ابوطلحه / ۴۲۴ ﴿﴾ ثعلبه بن عمرو / ۴۲۷ ﴿﴾ حارث بن صمه / ۴۲۷ ﴿﴾ سهل بن عتیک / ۴۲۸ ﴿﴾ حارثه بن سراقه / ۴۲۹ ﴿﴾ عمرو بن ثعلبه / ۴۲۹ ﴿﴾ محرز بن عامر / ۴۳۰ ﴿﴾ سلیط بن قیس / ۴۳۰ ﴿﴾ ابوسلیط / ۴۳۰ ﴿﴾ عامر بن امیه / ۴۳۱ ﴿﴾ ثابت بن خنساء /

- ۴۳۱ قیس بن سکن / ۴۳۱ ابوالاعور / ۴۳۱ حرام بن ملحان / ۴۳۲ سلیم بن ملحان / ۴۳۳
 سواد بن غزیه / ۴۳۳ قیس بن ابی صعصعه / ۴۳۴ عبدالله بن کعب / ۴۳۵ ابوداود / ۴۳۵
 سراقه بن عمرو / ۴۳۵ قیس بن مخلد / ۴۳۶ عصیمه / ۴۳۶ نعمان بن عبد عمرو / ۴۳۶
 ضحاک بن عبد عمرو / ۴۳۷ جابر بن خالد / ۴۳۷ کعب بن زید / ۴۳۷ سلیم بن حارث / ۴۳۷
 سعید بن سهیل / ۴۳۸ بجیر بن ابی بجیر / ۴۳۸ سعد بن ربیع / ۴۳۸ خارجه بن زید / ۴۴۰
 عبدالله بن رواحه / ۴۴۱ خلاد بن سوید / ۴۴۶ بشیر بن سعد / ۴۴۷ سماک بن سعد / ۴۴۸
 سبیع بن قیس / ۴۴۸ عبادة بن قیس / ۴۴۸ یزید بن حارث / ۴۴۹ خبیب بن یساف / ۴۴۹
 سفیان بن نسر / ۴۵۱ عبدالله بن زید / ۴۵۱ حرث بن زید / ۴۵۲ تمیم بن یعار / ۴۵۲ یزید
 بن مزین / ۴۵۳ عبدالله بن نمیر / ۴۵۳ عبدالله بن ربیع / ۴۵۳ عبدالله بن عبس / ۴۵۴
 عبدالله بن عرفطه / ۴۵۴ عبدالله بن عبدالله بن ابی / ۴۵۴ اوس بن خولی / ۴۵۶ زید بن ودیعه /
 ۴۵۷ رافعة بن عمرو / ۴۵۷ معبد بن عباده / ۴۵۸ عقبه بن وهب / ۴۵۸ عامر بن سلمه / ۴۵۹
 عاصم بن العکیر / ۴۵۹ عباده بن صامت / ۴۵۹ اوس بن صامت / ۴۶۰ نعمان بن مالک / ۴۶۱
 مالک بن دخشم / ۴۶۲ نوفل بن عبدالله / ۴۶۳ عتبان بن مالک / ۴۶۳ ملیل بن وبره / ۴۶۴
 عصمه بن حصین / ۴۶۴ ثابت بن هزال / ۴۶۴ ربیع بن ایاس / ۴۶۵ وذقه بن ایاس / ۴۶۵
 مجذربن زیاد / ۴۶۵ عبده بن حسحاس / ۴۶۶ بحاث بن ثعلبه / ۴۶۶ عبدالله بن ثعلبه / ۴۶۶
 عتبه بن ربیعه / ۴۶۷ عمرو بن ایاس / ۴۶۷ منذر بن عمرو / ۴۶۷ ابودجانہ / ۴۶۸ ابواسید
 ساعدی / ۴۷۰ مالک بن مسعود / ۴۷۱ عبد رب بن حق / ۴۷۱ زیاد بن کعب / ۴۷۱ ضمیره بن
 عمرو / ۴۷۲ بسبس بن عمرو / ۴۷۲ کعب بن جماز / ۴۷۲ عبدالله بن عمرو بن حرام / ۴۷۲
 خراش بن صمه / ۴۷۶ عمیر بن حرام / ۴۷۶ عمیر بن حمام / ۴۷۶ معاذ بن عمرو / ۴۷۷ معوذ
 بن عمرو / ۴۷۷ خلاد بن عمرو / ۴۷۸ حباب بن منذر / ۴۷۸ عتبه بن عامر / ۴۷۹ ثابت بن
 ثعلبه / ۴۸۰ عمیر بن حارث / ۴۸۰ تمیم آزاد کرده خراش بن صمه / ۴۸۰ حبیب بن اسود / ۴۸۱
 بشر بن براء / ۴۸۱ عبدالله بن جد / ۴۸۲ سنان بن صیفی / ۴۸۲ عتبه بن عبدالله / ۴۸۲
 طفیل بن مالک / ۴۸۳ طفیل بن نعمان / ۴۸۳ عبدالله بن عبد مناف / ۴۸۳ جابر بن عبدالله بن
 رثاب / ۴۸۴ خلید بن قیس / ۴۸۴ یزید بن منذر / ۴۸۵ معقل بن منذر / ۴۸۵ عبدالله بن
 نعمان / ۴۸۵ جبار بن صخر / ۴۸۶ ضحاک بن حارثه / ۴۸۶ سواد بن رزن / ۴۸۶ حمزه بن
 حمیر / ۴۸۷ عبدالله بن حمیر / ۴۸۷ نعمان بن سنان / ۴۸۷ قطیبه بن عامر / ۴۸۸ یزید بن
 عامر / ۴۸۹ سلیم بن عمرو / ۴۸۹ ثعلبه بن عنمه / ۴۸۹ عبس بن عامر / ۴۹۰ ابوالیسر / ۴۹۰

سهل بن قیس / ۴۹۰ / عنتره / ۴۹۱ / معبد بن قیس / ۴۹۱ / عبدالله بن قیس / ۴۹۱ / عمرو بن
 طلق / ۴۹۲ / معاذ بن جبل / ۴۹۲ / قیس بن محسن / ۵۰۰ / حارث بن قیس / ۵۰۰ / جبیر بن
 ایاس / ۵۰۰ / ابوعباده / ۵۰۱ / عقبه بن عثمان / ۵۰۱ / ذکوان بن عبد قیس / ۵۰۱ / مسعود بن
 خلد / ۵۰۲ / عباد بن قیس / ۵۰۲ / اسعد بن یزید / ۵۰۳ / فاکه بن نسر / ۵۰۳ / معاذ بن ماعص /
 ۵۰۳ / عائذ بن ماعص / ۵۰۴ / مسعود بن سعد / ۵۰۴ / رفاعه بن رافع / ۵۰۴ / خلاد بن رافع / ۵۰۵ /
 عبید بن زید / ۵۰۵ / زیاد بن لبید / ۵۰۵ / خلیفه بن عدی / ۵۰۶ / فروه بن عمرو / ۵۰۶ / خالد بن
 قیس / ۵۰۷ / رخلیه بن ثعلبه / ۵۰۷ / رافع بن معلی / ۵۰۸ / هلال بن معلی / ۵۰۸ / نقیبان
 دوازده گانه ای که پیامبر (ص) از انصار در شب بیعت عقبه در منی برگزیدند / ۵۰۹ / نام و نسب و صفات و
 تاریخ وفات نقیبان / ۵۱۰ / اسید بن حضیر / ۵۱۰ / ابوالهیثم تیهان / ۵۱۳ / سعد بن خثمه / ۵۱۴ /
 اسعد بن زراه / ۵۱۴ / سعد بن ربیع / ۵۱۸ / عبدالله بن رواحه / ۵۱۸ / سعد بن عباده / ۵۱۹ /
 منذر بن عمرو / ۵۲۳ / براء بن معرور / ۵۲۴ / عبدالله بن عمرو / ۵۲۶ / عباده بن صامت / ۵۲۶ /
 رافع بن مالک بن عجلان / ۵۲۶ / کلثوم بن هدم / ۵۲۷ / حارث بن قیس / ۵۲۸ / سعد بن مالک /
 ۵۲۹ / مالک بن عمرو نجاری / ۵۳۰ / خلاد بن قیس / ۵۳۱ / عبدالله بن خثمه / ۵۳۱ /

طبقه دوم از مهاجران و انصار که اسلام ایشان قدیمی و بیشتر ایشان به حبشه هجرت کرده بودند و در جنگ اُحُد و جنگهای دیگر شرکت کرده‌اند

از مهاجران، از خاندان هاشم بن عبد مناف

عباس بن عبدالمطلب

ابن هاشم بن عبد مناف بن قُصَی بن کلاب بن مُرّه بن کعب بن لُؤی بن غالب بن فهر بن مالک بن نضر بن کنانه بن خزیمه بن مدرکه بن الیاس بن مُضَر بن نزار بن مَعَدّ بن عَدنان. مادر عباس، نثیله دختر خباب بن کُلیب بن مالک بن عمرو بن عامر بن زید مناة بن عامر است. این عامر همان ضحیان و پسر سعد بن خزرج بن تیم الله بن یَمُر بن قاسط بن هِنَب بن اقصی بن دُعَمی بن جدیله بن اسد بن ربیعه بن نزار بن مَعَدّ بن عدنان است. کنیه عباس، ابوالفضل است.

واقدی از خالد بن قاسم بیاضی، از شعبه آزاد کرده ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است از عبدالله بن عباس شنیدم که می‌گفت: « پدرم عباس سه سال پیش از آمدن اصحاب فیل متولد شد و از پیامبر (ص) سه سال بزرگتر بود. گفته‌اند، فرزندان عباس به این شرح بوده‌اند: فضل که بزرگترین پسر اوست و کنیه عباس از نام اوست و بسیار زیبا بوده و پیامبر (ص) در سفر حج خود، او را بر مرکوب و پشت سر خود سوار فرمود. او در طاعون

عمواس در شام درگذشت و اعتقابی از او باقی نمانده است.^۱ عبدالله که دانشمند بود و هموست که به حَبْر مشهور است و پیامبر (ص) برای او دعا فرمودند و او در طائف درگذشته و اعتقاب او باقی هستند.^۲ عبیدالله که مردی بخشنده و سخاوتمند و توانگر بود و در مدینه درگذشته است و نسل او باقی است. عبدالرحمن که در شام درگذشته است و نسلی از او باقی نیست. قُثم که شبیه پیامبر (ص) بود و برای جهاد به خراسان رفت و در سمرقند درگذشت و نسلی از او باقی نیست. مَعْبُد که در افریقا شهید شد و نسل او باقی هستند و ام حبیبه دختر عباس که مادرشان لُبَابَةُ کُبْرَى دختر حارث بن حزن بن بُجَیر بن هَزَم بن رُوَیْبَة بن عبدالله بن هلال بن عامِر بن صَعَصَعَة بن معاویه بن بکر بن هوازن بن منصور بن عکرمه بن خَصَفَة بن قیس بن عیلان بن مُضَر است و به کنیه خود ام الفضل مشهور است.

در باره این فرزندان ام الفضل از عباس، عبدالله بن یزید هِلالی^۳ چنین سروده است:
«هیچ بانوی نجیبی از مردی در کوه و دشت نمی شناسی که همچون این شش فرزند ام الفضل
زاییده باشد، گرامی باش به آن از نرینه و مادینه.»^۴

هشام بن محمد بن سائب کلبی از قول پدرش برای ما نقل کرد که می گفته است
* هرگز ندیده ایم فرزندان پدر و مادری گورهایشان از یکدیگر دورتر از گورهای فرزندان
عباس و ام الفضل باشد.

عباس فرزندانی هم از غیر ام الفضل داشته است که عبارت اند از: کثیر که مردی فقیه و محدث بوده است و تمام که از نیرومندان روزگار خود بوده است و دو دختر به نام های صفیه و اُمَیْمَة که مادرشان کنیز بوده است و حارث که مادرش حُجَیْلَة دختر جُنْدَب بن ربیع بن عامِر بن کعب بن عمرو بن حارث بن کعب بن عمرو بن سعد بن مالک بن حارث بن تمیم بن سعد بن هُدَیْل بن مدرکه بن الیاس بن مضر بن نزار است. نسل حارث باقی هستند و از جمله ایشان سَرِی بن عبدالله فرماندار یمامه است؛ امروز از نسل کثیر و تمام کسی باقی

۱. طاعون عمواس که از نواحی شام است، در سال هجدهم هجرت به روزگار عُمر اتفاق افتاده و شرح آن در غالب کتابهای تاریخ آمده است - م.

۲. شرح حال عبدالله بن عباس به تفصیل در صفحات آخر جلد دوم ضمن شرح حال جمیع کنندگان قرآن آمده است - م.

۳. نام او را در معجم مرزبانی و الموتلف و المختلف آمدی و الشعر و الشعراى ابن قتیبه پیدا نکردم. در عقد الفرید، ج ۲، ص ۴۶۸ می نویسد فرماندار ارمنیه بوده است - م.

۴. ما وُلِدَتْ نَجِیْبَةٌ مِنْ مَخْلٍ بِحَبِیْلِ نَعْلَمَهُ اَوْ سَهْلٍ
کَتَبَهُ بَيْنَ بَطْنِ اَمِ الْفَضْلِ اَكْرَمَ بَهَا مِنْ كَهْلَةٍ وَ كَهْلٍ

نمانده است.

واقدی از عبدالله بن یزید هذلی، از ابوالبداح بن عاصم بن عدی بن عبدالرحمن بن عویم بن ساعده، از پدرش نقل می‌کند که می‌گفته است: * چون به مکه آمدیم سعد بن خثیمه و معن بن عدی و عبدالله بن جبیر گفتند: ای عویم ما را به حضور رسول خدا ببر که بر او سلام دهیم، زیرا به او ایمان آورده‌ایم و هنوز او را ندیده‌ایم. من همراه ایشان بیرون آمدم و گفتند که پیامبر (ص) در خانه عباس بن عبدالمطلب است. پیش عباس رفتیم و سلام دادیم و به او گفتیم چه هنگامی با پیامبر ملاقات خواهیم کرد. عباس گفت: کسانی از اقوام شما همراه شمایند که با شما مخالف‌اند، اکنون کار خود را پوشیده دارید تا این حاجیان برگردند و ما بتوانیم با شما ملاقات کنیم و کار برای شما روشن شود و در کاری روشن و آشکار درآید. پیامبر (ص) با آنان شب آخر اقامت حاجیان (دوازدهم یا سیزدهم ذیحجه) را قرار گذاشت که پایین گردند (عقبه) همان جا که امروز مسجد است، جمع شوند و فرمود: هیچ خفته‌ای را بیدار نکنند و منتظر هیچ غایبی هم نشوند.

همچنین واقدی از عبید بن یحیی، از معاذ بن رفاعه بن رافع نقل می‌کند که می‌گفته است: * در آن شب که شب دوازدهم بود، انصار آن جا رفتند و پیامبر (ص) پیش از آنان آن جا حاضر شده بودند و فقط عباس همراه ایشان بود و هیچ کس دیگر از مردم همراه آن حضرت نبود. پیامبر (ص) در تمام کار خود به عباس اعتماد می‌فرمود. چون انصار جمع شدند، نخستین کس که سخن گفت عباس بود که گفت: ای گروه خزرج و معمولاً به اوس و خزرج کلمه خزرج اطلاق می‌شد، شما محمد (ص) را دعوت کرده‌اید به آنچه خود می‌دانید و بدانید که محمد (ص) میان قوم خود بسیار گرامی است و به خدا سوگند کسانی از ما که بر آیین و گفتار اویند از او دفاع و حمایت می‌کنند و کسانی هم که با او هم عقیده نیستند به تعصب و شرف قومی از او دفاع و حمایت می‌کنند، و همانا همه مردم از پذیرفتن تقاضای محمد (ص) غیر از شما سربر تافته‌اند. اکنون اگر شما اهل نیرو و چابکی و آشنا به امور جنگ هستید و دشمنی تمام عرب را با خود اندک می‌شمردید که آنها به زودی همگان از یک کمان بر شما تیر خواهند زد؛ درست بیندیشید و در کار خود رایزنی کنید و پراکنده مشوید و هماهنگ باشید و بدانید که نیکوترین سخن راست تر آن است. دیگر آنکه برای من توصیف کنید که با دشمن خود چگونه جنگ می‌کنید. گوید، انصار همه سکوت کردند و عبدالله بن عمرو بن حرام چنین گفت: به خدا سوگند ما اهل جنگیم برای آن پرورش یافته و در آن

ورزیده شده‌ایم و آن را از پدران خود بزرگی از پس بزرگی به میراث برده‌ایم. نخست چندان تیر می‌اندازیم تا تیرها تمام شود و سپس چندان نیزه می‌زنیم که نیزه‌ها شکسته شود. آن‌گاه با شمشیر آخته پیش می‌رویم و چندان شمشیر می‌زنیم تا هر کدام که مرگش فرارسیده باشد، زودتر کشته شود، چه از خود ما و چه از دشمن ما. عباس گفت: آری شما مردان جنگ‌اید، آیا شما زره هم دارید؟ گفتند: آری همگان. در این هنگام براء بن معرور به عباس گفت: آنچه گفتی شنیدیم، به خدا سوگند اگر در دل‌های ما چیز دیگری غیر از آنچه گفتیم باشد، می‌گفتیم. بلکه ما طالب راستی و وفا و جانبازی در راه سول خدا (ص) هستیم. آن‌گاه پیامبر (ص) برای ایشان قرآن تلاوت فرمود و آنان را به سوی خداوند فراخواند و به مسلمانی ترغیب و تشویق فرمود و یاد آور شد که برای چه کاری جمع شده‌اند. براء بن معرور در پاسخ پیامبر (ص) ایمان و تصدیق انصار را به عرض رساند و پیامبر (ص) با ایشان بیعت فرمود و عباس دست پیامبر را در دست گرفته بود و در آن شب درباره بیعت آن حضرت با انصار تأکید می‌کرد.

واقعی از ابوبکر بن عبدالله بن ابی سبرة، از حارث بن فضل، از سفیان بن ابی العوجاء نقل می‌کند که می‌گفته است: *کسی که در شب بیعت عقبه حاضر بوده است برایم گفت که در آن شب عباس بن عبدالمطلب دست پیامبر را در دست گرفته بود و می‌گفت: ای گروه انصار آهسته و پوشیده سخن گوید که بر ما جاسوسانی گماشته‌اند و بزرگان و سالخوردگان خود را پیش فرستید که آنان سخن ما را بشنوند که ما از قوم شما بر شما بیم داریم و چون بیعت کردید پراکنده شوید و به جایگاه خویش بازگردید و کار خود را پوشیده بدارید و چه بهتر که تا پایان این موسم حج آن را آشکارا نکنید که شما مردانی هستید که برای پس از این خواهید بود. براء بن معرور گفت: ای ابوالفضل اکنون سخن ما را بشنو و عباس سکوت کرد. براء گفت: به خدا سوگند آنچه را دوست داری پوشیده داریم ما هم بر همان عقیده‌ایم و پوشیده می‌داریم و آنچه را دوست داشته باشی اظهار کنیم آشکار می‌سازیم و جانبازی می‌کنیم و طالب خشنودی خداوند خود هستیم و ما دارای سلاح فراوان و اهل عزت و دفاع هستیم. قبلاً که در بدبختی پرستش بتان سنگی بودیم از لحاظ دفاع و نیروی سلاح آن چنان بودیم، تا چه رسد به امروز که خداوند متعال ما را به کاری بینا ساخته است که بر دیگران آن را پوشیده داشته است و ما را به وجود محمد (ص) تأیید فرموده است. ای رسول خدا دست فراز آر و نخستین کس که دست در دست پیامبر (ص) نهاد براء بن معرور بود و هم

گفته شده است نخستین کس ابوالهیشم بن تیهان یا اسعد بن زاره بوده‌اند.

واقعی از ابوبکر بن عبدالله بن ابی سبره، از سلیمان بن سُحَیم نقل می‌کند که می‌گفته است: * دو قبیلهٔ اوس و خزرج در بارهٔ اینکه شب بیعت عقبه کدام کس نخست با پیامبر (ص) بیعت کرده است با یکدیگر تفاخر می‌کردند، سرانجام گفتند هیچ کس به این موضوع داناتر از عباس بن عبدالمطلب نیست و از او پرسیدند. او گفت: آری، هیچ کس در این باره از من داناتر نیست. نخستین کس که در آن شب دست بر دست رسول خدا نهاد اسعد بن زاره بود. پس از او براء بن معرور و پس از او اُسَید بن حُضَیر.^۱

عبدالله بن ثُمَیر و اسباط بن محمد و اسحاق بن یوسف از زکریاء بن ابی زائده، از عامر شعبی نقل می‌کنند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) برای بیعت با هفتاد تن انصار در عقبه و زیر درختی که آنجا بود با عباس بن عبدالمطلب که مردی خردمند بود تشریف فرما شد. عباس گفت: سخنگوی شما سخن بگوید و خطبه را مختصر کند که جاسوسانی از مشرکان بر شما گمارده‌اند، و اگر بر این کار شما آگاه شوند، شما را رسوا می‌کنند. سخنگوی انصار که ابوامامه اسعد بن زاره بود گفت: ای محمد (ص) نخست آنچه برای خدای خود از ما می‌خواهی بخواه و سپس برای خود هر چه می‌خواهی بگویی و پس از آن آنچه برای اصحاب خود می‌خواهی بیان فرمای. آن‌گاه به ما خبر بده که اگر چنان کنیم، خداوند چه ثوابی به ما عنایت می‌فرماید و شما برای ما چه پاداشی منظور می‌دارید؟ پیامبر فرمود: برای پروردگار خود از شما می‌خواهم که او را پرستید و هیچ چیزی را شریک و همتای او قرار ندهید و برای خودم و یارانم از شما می‌خواهم که ما را پناه و یاری دهید و از آنچه خود و خاندان خود را حفظ می‌کنید ما را هم حفظ و از ما دفاع کنید. اسعد بن زاره گفت: چون این چنین کنیم برای ما چه خواهد بود؟ فرمود: بهشت. اسعد گفت: آنچه فرمودی برای تو خواهد بود. اسحاق بن یوسف می‌گفته است، شعبی هرگاه این سخن را نقل می‌کرد می‌گفت: هرگز پیران و جوانان خطبه‌ای به این کوتاهی و به این بلاغت و رسایی نشنیده‌اند.

علی بن عیسی بن عبدالله بن حارث بن نوفل از پدرش عیسی، از عمویش اسحاق، از پدرش عبدالله بن حارث بن نوفل بن حارث بن عبدالمطلب نقل می‌کند: * چون قریش برای جنگ بدر حرکت کردند و به مَرّالظهران رسیدند، ابوجهل از خواب برجست و فریاد

۱. اسعد و براء از قبیلهٔ خزرج‌اند و اُسَید از قبیلهٔ اوس است. شرح حال هر سه در تقیابان دوازده گانهٔ انصار گذشت - م.

بر آورد که ای گروه قریش وای بر شما و اندیشه شما. چه کار بدی کردید که بنی هاشم را پشت سر خود در مکه باقی گذاشتید که اگر محمد (ص) بر شما پیروز شود، آنان هم در صدد پیروزی بر مکه برمی آیند و اگر شما به محمد پیروز شوید، آنها از نزدیک انتقام خود را از فرزندان و خاندان شما خواهند گرفت. آنان را در شهر مهم خود باقی نگذارید و رها نکنید که کنار خانه های شما باقی بمانند. بلکه باید آنان را با خود بیاورید هر چند کاری در این جنگ از ایشان ساخته نباشد. قریش به مکه برگشتند و عباس بن عبدالمطلب و نوفل و طالب و عقیل را به زور و اجبار با خود آوردند.^۱

هشام بن محمد بن سائب کلبی^۲ از پدر خود، از ابی صالح، از ابن عباس نقل می کند که می گفته است: «افراد خانواده بنی هاشم و کسانی از ما که در مکه بودند غالباً مسلمان شده بودند، ولی اسلام خود را پوشیده می داشتند و می ترسیدند آن را آشکار سازند که مبادا ابولهب و قریش ایشان را بگیرند و به بند و زندان اندازند. چنانکه بنی مخزوم، سلمه بن هشام و عباس بن ابی ربیع و کسان دیگری را چنان کرده بودند، و به همین جهت پیامبر (ص) روز جنگ بدر به یاران خود فرمود: هر کس از شما با عباس و طالب و عقیل و نوفل و ابوسفیان^۳ روبه رو شد ایشان را نکشد که آنان را به زور و اجبار بیرون آورده اند.

رؤیم بن یزید مقرئ از هارون بن ابی عیسی شامی و احمد بن محمد بن ایوب از ابراهیم بن سعد و همگی از ابن اسحاق، از حسین بن عبدالله بن عبیدالله بن عباس، از عکرمه، از قول ابورافع آزاد کرده و خدمتکار پیامبر (ص) نقل می کنند که می گفته است: «من غلام عباس بن عبدالمطلب بودم و اسلام در خانه ما آمده بود. عباس و همسرش ام الفضل و من مسلمان شده بودیم. ولی عباس از قوم خود می ترسید و دوست نمی داشت با ایشان مخالفت کند، و اسلام خود را پوشیده می داشت و اموال او میان قریش پراکنده بود. او با ایشان در جنگ بدر بیرون آمد و حال آنکه عقیده اش همچنان بود.

همچنین رؤیم بن یزید مقرئ از هارون بن ابی عیسی و احمد بن محمد، از ابراهیم بن

۱. طالب و عقیل پسران جناب ابوطالب و برادران امیرالمؤمنین علی (ع) هستند. نوفل پسر حارث پسر عبدالمطلب است. شرح حال عقیل و نوفل به زودی خواهد آمد - م.

۲. از دانشمندان بزرگ قرن دوم و آغاز قرن سوم هجری، درگذشته ۲۰۴ یا ۲۰۶. واقدی و محمد بن سعد با او معاصر بوده اند. برای اطلاع از شرح حال او در کتابهای فارسی، رکت: به مقدمه فاضلانه استاد سید محمد رضا جلالی نائینی بر کتاب الاصنام، تهران، ۱۳۴۸، ص ۷۵-۳ - م.

۳. ابوسفیان برادر نوفل و پسر حارث و نوه عبدالمطلب است، شرح حالش به زودی در صفحات بعد خواهد آمد - م.

سعد، از ابن اسحاق، از عباس بن عبدالله بن معبد، از یکی از خویشاوندان خود، از ابن عباس نقل می‌کردند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) روز جنگ بدر به یاران خود فرمودند: می‌دانم برخی از مردان بنی‌هاشم و دیگران را به زور به جنگ آورده‌اند و آنان نیازی به جنگ کردن با ما ندارند. هر یک از شما با هر کس از بنی‌هاشم رویاروی شد او را نکشد و هر کس عباس بن عبدالمطلب عموی پیامبر را دید او را نکشد که به یقین او را به اجبار و زور با خود بیرون آورده‌اند. گوید، ابوحنیفه پسر عتبۀ بن ربیعۀ گفت: در این جنگ پدران و پسران و برادران و خویشاوندان خود را باید بکشیم، ولی عباس را رها کنیم؟ به خدا سوگند اگر من با او روبه‌رو شوم شمشیر را در گوشت و استخوانش فرو می‌نشانم. گوید، این سخن ابوحنیفه به اطلاع پیامبر (ص) رسید و به عمر بن خطاب فرمود: ای ابوحنیفه! و عمر می‌گوید به خدا سوگند نخستین بار بود که پیامبر مرا با کنیه‌ام مورد خطاب قرار دادند، آیا بر چهره عموی پیامبر شمشیر کشیده می‌شود؟ و بر روی او شمشیر می‌زنند؟ عمر گفت: بگذارید تا گردن ابوحنیفه را با شمشیر بزنم که به خدا سوگند منافق شده است. گوید، ابوحنیفه هم از این سخن خود پشیمان شد و می‌گفت: به خدا سوگند هرگز از این سخن خود که آن روز گفتم از عذاب خدا ایمن نیستم مگر اینکه خداوند کفاره آن را با شهادت و کشته شدن من بپذیرد. ابوحنیفه در جنگ یمامه شهید شد.

محمد بن کثیر از کلبی، از ابی صالح، از ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * روز جنگ بدر همین که پیامبر (ص) با مشرکان رویاروی شد، فرمود: هر کس فردی از بنی‌هاشم را دید و با او رویاروی شد، او را نکشد، زیرا آنان را به زور آورده‌اند. ابوحنیفه پسر عتبۀ گفت: به خدا سوگند با هیچ مردی از ایشان رویاروی نخواهم شد مگر اینکه او را خواهم کشت. این سخن به اطلاع پیامبر (ص) رسید و به او فرمودند: تو چنین گفته‌ای؟ گفت: آری ای رسول خدا بر من سخت و گران آمد که دیدم پدر و عمو و برادرم کشته شدند و آن سخن را گفتم. پیامبر (ص) به او فرمودند: پدر و عمو و برادر تو به طور جدی برای جنگ با ما بیرون آمدند و خود می‌خواستند و کسی ایشان را مجبور نکرده بود، و حال آنکه آنان را به زور آورده‌اند و خودشان به میل و رغبت نیامده‌اند.

علی بن عیسی بن عبدالله نوفلی از پدرش، از عمویش اسحاق، از پدرش عبدالله بن حارث نقل می‌کند که می‌گفته است: * روز جنگ بدر قریش افراد خاندان هاشم و همپیمانان ایشان را در خیمه‌ای جمع کردند و آنان را بیم دادند و کسانی را گماشتند که با شدت از

ایشان مواظبت کنند که از جمله ایشان حکیم بن حزام بود.

واقدی از محمد بن صالح، از عاصم بن عمر بن قتاده، از محمود بن لبید، از قول عبید بن اوس مَقْرَن که از بنی ظفر است نقل می‌کند که می‌گفته است: «روز جنگ بدر عباس بن عبدالمطلب و عقیل بن ابی طالب و دوتن از همپیمانان عباس را که فهری بودند، اسیر کردم و عباس و عقیل را در یک بند و ریسمان بستم و چون پیامبر (ص) آن دو را در آن حال دیدند، به من لقب مَقْرَن دادند و فرمودند: در اسیر کردن آن دو فرشته بزرگواری به تو کمک کرده است.

رؤیم بن یزید از هارون بن ابی عیسی شامی و احمد بن محمد از ابراهیم بن سعد و همگان، از محمد بن اسحاق نقل می‌کنند که می‌گفته است یکی از مشایخ ما از قول مَقْسَم پدر قاسم، از ابن عباس نقل می‌کنند که: «عباس را کعب بن عمرو معروف به ابوالیسر که از خاندان بنی سلمه است اسیر کرد. ابوالیسر شخص کوچک‌اندامی بود و عباس مردی تناور و نیرومند. پیامبر (ص) پرسیدند ای ابوالیسر عباس را چگونه اسیر کردی؟ گفت: مردی که شکل و هیأت او چنین و چنان بود و من قبلاً او را ندیده بودم و بعد هم ندیدم یاری‌ام داد. پیامبر (ص) فرمودند: فرشته بزرگواری تو را بر ضد او یاری داده است.

کسی غیر از محمد بن اسحاق در همین باره می‌گوید: «روز جنگ بدر ابوالیسر به عباس بن عبدالمطلب رسید که همچون مجسمه و بتی ایستاده بود. ابوالیسر به او گفت: جزا دهندگان جزای تو را بدهند، آیا با پسر برادرت جنگ می‌کنی. عباس گفت: محمد چه کرد آیا کشته شده است؟ ابوالیسر گفت: خداوند گرامی‌تر و یاری‌دهنده‌تر است. عباس گفت: آری هر چیز جز محمد تباهی است. اکنون می‌خواهی چه کنی؟ گفت: رسول خدا (ص) از کشتن تو منع فرموده است. عباس گفت: این نخستین نیکی و پیوند او نیست.

رؤیم بن یزید مقری و احمد بن محمد بن ایوب با همان اسناد، از ابن اسحاق، از عباس بن عبدالله بن مَعْبُد، از یکی از بستگان خود، از ابن عباس نقل می‌کنند که می‌گفته است: «چون مسلمانان روز بدر را به شب آوردند و اسیران در بند و زندان بودند، پیامبر (ص) آن شب نتوانستند بخوابند. یاران آن حضرت گفتند: ای رسول خدا شما را چه می‌شود که نمی‌خوابید؟ فرمود: صدای ناله عباس را در بند شنیدم. برخاستند و بندهای عباس را گشودند و رسول خدا (ص) خوابیدند.

کثیر بن هشام از جعفر بن برقان، از یزید بن اصم نقل می‌کند که می‌گفته است: «عباس

میان اسیران بدر بود، پیامبر (ص) آن شب نتوانستند بخوابند و بیدار ماندند. یکی از اصحاب گفت: ای رسول خدا چه چیز موجب بیدار خوابی شما شده است؟ فرمودند: صدای ناله عباس. مردی برخاست و بندهای عباس را سست کرد. پیامبر فرمودند: چه شده است که ناله عباس را نمی شنوم. آن مرد گفت: من اندکی ریسمانهای او را باز و سست کردم. فرمودند: این کار را نسبت به همه اسیران انجام بده.

واقدی از محمد بن صالح، از عاصم بن عمر بن قتاده، از محمود بن لبید نقل می کند که می گفته است: * هنگامی که عباس بن عبدالمطلب را با اسیران به مدینه آوردند، برای او در جستجوی پیراهنی برآمدند و در تمام مدینه پیراهنی که به تن او اندازه باشد نیافتند، جز پیراهن عبدالله بن اُبی، که آن را بر عباس پوشاندند و همان بر تن او بود.

واقدی از سفیان بن عیینه، از عمرو بن دینار، از جابر بن عبدالله هم نقل می کند که می گفته است: * چون عباس بن عبدالمطلب اسیر شد، پیراهنی که به تن او اندازه باشد، نیافتند، جز پیراهن عبدالله بن اُبی.

رؤیم بن یزید مفری از هارون بن ابی عیسی و احمد بن محمد بن ایوب از ابراهیم بن سعد و همگی، از ابن اسحاق نقل می کنند: * چون پیامبر (ص) از بدر به مدینه رسیدند، به عباس فرمودند: فدیة خودت و برادرزادگانت عقیل پسر ابوطالب و نوفل پسر حارث و همپیمان خودت عتبه بن عمرو بن جحدم را که از خاندان حارث بن فهر است بپرداز که تو مردی توانگری. عباس گفت: ای رسول خدا من مسلمان بودم و مسلمانم و قریش مرا به اجبار و زور آوردند. فرمودند: خداوند به اسلام تو داناتر است. اگر آنچه می گویی درست باشد، خداوند تو را بر آن پاداش می دهد، اما ظاهر کار تو چنین است که بر ضد ما بوده ای. پیامبر (ص) بیست و قیه طلا از او غنیمت به دست آورده بودند. عباس گفت: ای رسول خدا آن طلا را به حساب فدیة من منظور فرمای. فرمودند: نه، آن چیزی است که خداوند به ما ارزانی فرموده است. عباس گفت: من مالی و ثروتی ندارم. فرمودند: آن مالی که هنگام بیرون آمدن از مکه به ام الفضل دختر حارث (همسر عباس) پرداختی و هیچ کس جز شما دو تن با شما نبود و گفتی اگر در این سفر کشته شدم این مقدار به فضل و این مقدار به عبدالله بپرداز کجاست؟ عباس گفت: سوگند به کسی که تو را برحق مبعوث فرموده است، هیچ کس این موضوع را جز من و او نمی دانسته است و من به درستی می دانم که تو فرستاده خداوندی. عباس فدیة خود و برادرزاده و همپیمانانش را پرداخت.

اسماعیل بن عبدالله بن ابی اویس از اسماعیل بن ابراهیم بن عقبه برادرزاده موسی بن عقبه، از ابن شهاب، از انس بن مالک روایت می‌کند: * مردی از انصار به رسول خدا گفت: به ما اجازه فرماید که فدیة برادرزاده خود عباس بن عبدالمطلب را ببخشیم. فرمود: نه حتی یک درم آن را هم اجازه نمی‌دهم.

علی بن عیسی نوفلی از پدرش، از عمویش اسحاق بن عبدالله، از عبدالله بن حارث نقل می‌کند که می‌گفته است: * عباس فدیة خود و برادرزاده‌اش را هشتاد و قیه طلا پرداخت کرد و هم گویند هزار دینار پرداخت. گویند: عباس به مکه برگشت و فدیة خود و برادرزاده‌اش را فرستاد، ولی فدیة همپیمان خود را نفرستاد. پیامبر (ص) حسان بن ثابت را احضار فرمود و این خبر را به او گفت. ابورافع هم که از سوی عباس فدیة را آورده بود، پیش عباس برگشت. عباس از او پرسید پیامبر به تو چه فرمود؟ او داستان را گفت. عباس گفت: چه سخنی از این سخت‌تر است؟ پیش از آنکه زین مرکوب خود را پیاده کنی سوار شو و باقی مانده فدیة را ببر و فدیة همپیمان خود را هم پرداخت کرد.

محمد بن کثیر از کلبی، از ابی صالح، از ابن عباس درباره این آیه که خداوند می‌فرماید: «ای پیامبر به کسانی از اسیران که در دست شمایند بگو که اگر خداوند در دلهای شما نیکی را بداند به شما بهتر از آنچه از شما گرفته شده است می‌دهد و شما را می‌آمزد و خداوند آمرزنده مهربان است.»^۱ می‌گفته است: * این آیه درباره اسیران جنگ بدر نازل شده است که عباس بن عبدالمطلب و نوفل بن حارث و عقیل بن ابی طالب هم از ایشان بودند. عباس هم از اسیران بود و بیست و قیه طلا داشت که از او گرفته شد. ابوصالح آزاد کرده ام‌هانی می‌گفته است، از عباس شنیدم که می‌گفت: بیست و قیه طلای مرا گرفتند. من با پیامبر سخن گفتم که آن را از فدیة من حساب کنند و ایشان پذیرفتند. خداوند متعال به جای آن بیست و قیه طلا بیست برده به من عنایت فرمود که همگان برای من بازرگانی می‌کردند، و خداوند سرپرستی چاه زمزم را به من ارزانی فرمود که آن را از تمام اموال مردم مکه بیشتر دوست می‌دارم، وانگهی از پروردگارم آرزو و امید مغفرت دارم. پیامبر (ص) پرداخت فدیة عقیل را هم برعهده من نهادند و گفتم: ای رسول خدا در این صورت مرا در حالی رها خواهی فرمود که از این پس اگر زنده باشم مجبور خواهم بود از مردم گدایی کنم. فرمود:

۱. آیه ۷۱ سوره هشم - انفال - در تفاسیر هم نقل شده است که این آیه در باره عباس و باران او نازل شده است. رکن:

ابوالفتوح رازی، تفسیر، ج ۵، چاپ مرحوم آقای شعرانی، ص ۴۴۲ - م.

ای عباس آن طلاها کجاست؟ گفتم: کدام طلا؟ فرمود: همان طلا که روزی که از مکه بیرون آمدی به ام‌الفضل دادی و گفتمی نمی‌دانم در این سفر چه بر سرم خواهد آمد و این برای تو و فضل و عبدالله و عبیدالله و قُثم باشد. گفتم: ای رسول خدا چه کسی این خبر را به شما داد؟ به خدا سوگند جز من و همسرم هیچ‌کس از این موضوع آگاه نبود. فرمود: خداوند مرا آگاه کرد. گفتم: من گواهی می‌دهم که تو رسول برحق خدایی و راستگویی و گواهی می‌دهم که پروردگاری جز خداوند نیست و تو رسول اوئی و این شأن نزول همان آیه است و خداوند متعال به جای آن بیست و قیه طلا، بیست برده به من ارزانی فرمود و من انتظار آمرزش از پروردگار خود دارم.

هاشم بن قاسم پدر نضر از سلیمان بن مغیره، از حُمَید بن هلال عَدَوِی نقل می‌کند که می‌گفته است: * علاء بن حضرمی از بحرین برای پیامبر (ص) هشتاد هزار^۱ فرستاد و هیچ‌گاه نه پس از آن و نه پیش از آن چنین مالی برای پیامبر (ص) نرسیده بود. دستور فرمود آن را روی بوریایی ریختند و ندای دعوت همگانی دادند و پیامبر (ص) کنار آن بوریا ایستادند و مردم چون مال را دیدند آمدند و در آن روزگار هنوز وزن و شمار معمول نبود و هر کس فقط مشتی برمی‌داشت. عباس آمد و گفت: ای رسول خدا من در جنگ بدر فدیة خودم و عقیل را پرداختم و عقیل مالی نداشت. اکنون از این مال به من ارزانی فرماید. فرمود: بردار. عباس با گلیمی که بر دوش داشت نشست و چندان از آن مال در دامن خود ریخت که از سنگینی آن نتوانست از جای برخیزد. سر خود را به سوی رسول خدا بلند کرد و گفت: ای رسول خدا کمکم فرماید. پیامبر چنان لبخند زدند که دندانهای ایشان نمودار شد و فرمودند: در این مال رعایت دیگران را هم بکن و چندان که یارای برخاستن داشته باشی بردار. عباس چنان کرد و آن مال را برداشت و می‌گفت: خداوند متعال وعده نخست خود را برآورد و نمی‌دانم در مورد وعده دوم چه خواهد فرمود. مقصودش این بود آنچه اکنون به من رسید بیشتر از آن است که از من گرفته شده بود و نمی‌دانم در مورد آمرزش چه می‌فرماید.

هشام بن محمد بن سائب از پدرش، از ابوصالح، از ابن‌عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * تمام اشخاص خاندان بنی‌هاشم که در جنگ بدر همراه مشرکان بودند، مسلمان شدند و عباس فدیة خود و برادرزاده‌اش عقیل را پرداخت کرد و همگان به مکه برگشتند و

۱. معدود حذف‌شده ولی ظاهراً باید دینار باشد نه درم - م.

سپس به مدینه هجرت کردند.

علی بن عیسیٰ نوفلی از اسحاق بن فضل، از قول مشایخ خود نقل می‌کند: * عقیل پسر ابوطالب به پیامبر (ص) عرض کرد: کسانی از اشراف قریش و مکه را که به حضور می‌پذیری و عذرشان را قبول می‌کنی آیا ما هم از ایشانیم؟ پیامبر فرمودند: حالا که ابوجهل کشته شده است. عقیل گفت: راه برای شما صاف و هموار شد و انگهی هیچ‌کس از اهل بیت تو نمانده است مگر اینکه مسلمان شده است. فرمود: اگر چنین است به آنان بگو به من ملحق شوند و چون عقیل این سخن را برای آنان گفت همگی بیرون آمدند و به مدینه رفتند. و هم گفته شده است که عباس و نوفل و عقیل به مکه برگشتند و به ایشان چنین دستور داده شد که بتوانند امور مربوط به آب‌رسانی و میزبانی و سرپرستی حاجیان را عهده‌دار باشند و این پس از مرگ ابولهب بود. در دوره جاهلی هم آب‌رسانی و میزبانی و سرپرستی حاجیان برعهده بنی‌هاشم بود. آنان بعدها همراه زنان و فرزندان خویش به مدینه هجرت کردند.

علی بن عیسیٰ بن عبدالله از برادرش عباس نقل می‌کند که می‌گفته است پیرمردان قرشی مکه و کسان دیگری غیر از ایشان نقل می‌کردند که * عباس بن عبدالمطلب و نوفل بن حارث هنگام جنگ خندق از مکه بیرون آمدند تا به حضور پیامبر برسند. ربیعۀ بن حارث بن عبدالمطلب آن دو را تا ابواء^۱ بدرقه کرد و چون خواست به مکه برگردد، عمویش عباس و برادرش نوفل بدو گفتند: کجا. به مرکز شرک که با رسول خدا جنگ می‌کنند برمی‌گردی، آنان پیامبر را تکذیب می‌کنند و حال آنکه پیامبر نیرومند و شمار یارانش بسیار شده‌اند، همراه ما بیا. ربیعۀ هم همراه ایشان رفت و هر سه در حالی که مسلمان و مهاجر بودند به حضور پیامبر (ص) رسیدند.

اسماعیل بن عبدالله بن ابی‌اویس مدنی از قول پدرش، از عباس بن عبدالله بن معبد بن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * عباس بن عبدالمطلب و ابوهریره در کاروانی که به آن کاروان ابی‌شمر می‌گفتند بودند و روز فتح خیبر در جحفه فرود آمدند و به پیامبر (ص) خبر دادند که آنان در جحفه‌اند و می‌خواهند به حضور ایشان بیایند و پیامبر (ص) برای عباس و ابوهریره سهمی از غنایم خیبر پرداخت فرمودند.

محمد بن سعد می‌گوید: این سخن را به واقدی گفتم. گفت: اشتباه است، هیچ‌یک از

۱. ابواء، نام جایی در راه مکه و مدینه، میان آن و جحفه بیست و سه میل است. اسپرنگر می‌گوید: ابواء همان جایی است که امروز به آن مستوره می‌گویند. رکت: دائرةالمعارف الاسلامیه، ج ۱، ص ۳۰۷-م.

اهل علم و روایت در این شک ندارد که هنگام فتح خیبر عباس در مکه بوده است و چون پیامبر (ص) خیبر را گشودند، حجاج بن علاط سلمی به مکه آمد و به قریش اخباری را که آنها دوست می داشتند و حقیقت نداشت گفت و اظهار داشت که یهودیان خیبر بر پیامبر پیروز شده و گروهی از یاران رسول خدا کشته شده اند و قریش شاد شدند. عباس هم که پنداشت این خبر صحیح است ناراحت شد در خانه خود را گشود و پسرش قثم را گرفت و بر سینه خود نهاد و می گفت:

«ای قثم، ای قثم ای کسی که شبیه دارنده کرامتی». [در چند صفحه قبل ملاحظه فرمودید که گفت قثم شبیه پیامبر بوده است.] تا اینکه حجاج بن علاط به خانه عباس آمد و به او از سلامتی پیامبر (ص) و فتح خیبر و اینکه خداوند اموال آن را به ایشان غنیمت داده است خبر داد و عباس سخت خشنود شد. جامه خود را پوشید و صبح زود وارد مسجد الحرام شد و طواف کرد و به قریش خبر داد که حجاج خبر سلامتی پیامبر و فتح خیبر و غنیمتها را داده است و مشرکان دل شکسته شدند و ایشان را خوش نیامد و دانستند که حجاج به ایشان راست نگفته است. مسلمانانی که در مکه بودند شاد شدند و به خانه عباس آمدند و سلامتی پیامبر را به او شادباش گفتند و عباس پس از این به مدینه رفت و به پیامبر (ص) پیوست و رسول خدا سالیانه دو یست خروار از محصول خیبر را برای او قرار دادند. عباس در فتح مکه همراه پیامبر (ص) بوده و سپس در جنگهای حنین و طائف و تبوک هم همراه بوده است و در جنگ حنین که مسلمانان نخست گریختند، عباس همراه دیگر افراد خاندان پایداری کردند.^۱

اسماعیل بن عبدالله بن ابی اویس از عبدالعزیز بن محمد، از محمد بن عبدالله، از عمویش ابن شهاب، از کثیر بن عباس بن عبدالمطلب، از پدرش نقل می کند که می گفته است: «در جنگ حنین همراه رسول خدا بودم. ابوسفیان پسر حارث بن عبدالمطلب هم با من بود و ما از پیامبر (ص) جدا نمی شدیم و آن حضرت سوار بر استری سپید بود که فروه بن نثانه جذامی تقدیم کرده بود. چون مسلمانان و کافران رویاروی شدند و مسلمانان روی به گریز نهادند، رسول خدا (ص) استر خود را برای حمله به سوی کافران راند. من لگام را گرفته بودم و آن را می کشیدم که استر رم نکند و ابوسفیان بن حارث رکاب پیامبر (ص) را گرفته بود.

۱. در این صورت روایت قبلی که مربوط به جنگ خندق و پیش از خیبر است نیز نمی تواند درست باشد - م.

پیامبر (ص) به من فرمودند: عباس ندا بده که ای یاران بیعت شجره. عباس گوید: من مردی بلند آوایم و با تمام قدرت خود بانگ برداشتم که یاران و اصحاب بیعت شجره کجایید؟ و به خدا سوگند همین که یاران پیامبر صدای مرا شنیدند همگان همچون ماده گاوی که به صدای گوساله اش به آن توجه می کند بانگ برداشتند که گوش به فرمانیم، گوش به فرمان. و با کفار شروع به جنگ کردند. انصار نخست یکدیگر را با شعار ای گروه انصار، ای گروه انصار فرامی خواندند و سپس خاندان حارث بن خزرج یکدیگر را فرامی خواندند و پیامبر (ص) همچنان که سوار بر استر خود بود و برای جنگ با کافران خود را به هر سو می کشاند، فرمود: اکنون آتش و نور جنگ تافته شد، و سپس مستی شن برگرفت و بر چهره کافران پاشاند و فرمود: سوگند به خدای محمد باید بگریزید و پراکنده شوید. عباس می گوید: تا آن لحظه چون می نگریستم جنگ همچنان بر شدت و هیأت خود بود و به خدا سوگند همین که پیامبر (ص) آن سنگ ریزه ها را بر روی ایشان پاشاند حدت و شدت کافران فرو نشست و کار پشت به ایشان کرد و خدایشان به هزیمت راند.

عبدالوهاب بن عطاء از سعید بن ابی عروب، از قتاده نقل می کند که می گفته است: * در جنگ حنین همین که مردم نخست گریختند عباس کنار پیامبر (ص) بود و به او فرمودند: مردم را ندا بده، و عباس مردی بلند آوا بود. پیامبر فرمودند: بگو ای گروه مهاجران، ای گروه انصار و عباس شروع به صدا کردن خاندانهای انصار کرد. پیامبر (ص) فرمودند: بگو ای یاران بیعت رضوان و درختی که زیر آن بیعت کردید، ای یاران سوره بقره و همواره عباس جار می زد تا آنکه مسلمانان همگان باز آمدند.

زید بن یحیی بن عبید دمشقی می گوید سعید بن عبدالعزیز، از ابو عبدالله ایلی نقل می کرد: * در تبوک استغف غزه پیش پیامبر (ص) آمد و گفت: ای رسول خدا، هاشم و عبدشمس که هر دو بزرگان بودند، در خانه من درگذشتند و این اموال ایشان است. پیامبر (ص) عباس را فراخواندند و فرمودند: اموال هاشم را میان بزرگان خاندانش تقسیم کن، و ابوسفیان بن حرب را فراخواندند و فرمودند: اموال عبدشمس را میان بزرگان خاندانش تقسیم کن.

علی بن عیسی بن عبدالله نوفلی از اسحاق بن فضل، از سلیمان بن عبدالله بن حارث بن نوفل نقل می کند: * چون عباس بن عبدالمطلب و نوفل بن حارث به مدینه آمدند پیامبر (ص) میان ایشان عقد برادری بستند و به هر دو در یک محله زمینی برای احداث خانه دادند و

میان آن دو دیواری بود و همسایه بودند. آن دو در دوره جاهلی هم شریک در اموال یکدیگر و هم سخن و دوست بودند. زمین خانه‌ای که پیامبر (ص) به نوفل داده بودند در محل میدان قضا تا حدود مسجد پیامبر بوده و امروز در میدان قضاست و روبه‌روی دارالاماره است که به آن خانه مردان می‌گویند. زمینی هم که به عباس داده شده بود، کنار آن و همان است که در فاصله خانه مروان تا مسجد قرار گرفته و همان دارالاماره یا خانه مروان است. همچنین زمین خانه دیگری را که در محل بازار و معروف به جایگاه ابن عباس است به او دادند.

اسباط بن محمد از هشام بن سعد، از عبیدالله بن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * عباس در خانه خود ناودانی داشت که بر مسیر راه عمر بن خطاب بود. روز جمعه‌ای برای عباس دو جوجه کشته بودند و آب ریخته و آن را شسته بودند و آب آمیخته با خون از ناودان فرو ریخت. اتفاقاً را عمر هم جامه تمیز پوشیده و عبور می‌کرد و از آن آب بر او ریخت و عمر دستور داد آن ناودان را کنندند و برگشت و آن لباس را بیرون آورد و لباسی دیگر پوشید و آمد و با مردم نماز جمعه گزارد. عباس پیش او آمد و گفت: به خدا سوگند آن ناودان را پیامبر (ص) همان‌جا نهاده بودند. عمر به عباس گفت: و من از تو به جد می‌خواهم که بر پشت من سوار شوی و آن را همان‌جا نصب کنی که رسول خدا نصب فرموده بودند و عباس چنان کرد.

محمد بن ربیعہ کلابی و عبیدالله بن موسی عبسی هر دو گفتند موسی بن عبیده، از یعقوب بن زید نقل می‌کند: * عمر بن خطاب روز جمعه برای نماز بیرون آمد و از ناودان خانه عباس چند قطره آب بر لباس او چکید، عمر دستور داد آن ناودان را که در راه او بود بردارند و کنندند. عباس به او گفت: ناودان مرا کندی و حال آنکه به خدا سوگند آن را رسول خدا (ص) همان‌جا نهاده بود و به دست خویش آن را نصب فرموده بود. عمر گفت: اکنون برای نصب آن نردبانی جز من نخواهی داشت و کسی جز خودت و به دست خودت آن را نصب نخواهد کرد. گوید: عمر، عباس را بر دوش خود گرفت و عباس پاهای خود را بر شانه‌های عمر نهاد و ناودان را آن‌جا که بود نصب کرد.

یزید بن هارون از ابوامیه بن یعلی، از سالم پدر نضر نقل می‌کند که می‌گفته است: * چون به‌روزگار عمر شمار مسلمانان بسیار و مسجد بر ایشان تنگ شد، عمر خانه‌های اطراف مسجد جز خانه عباس و حجره‌های همسران پیامبر (ص) را خرید. آن‌گاه عمر به

عباس گفت: ای ابوالفضل مسجد مسلمانان برای ایشان تنگ و کوچک شده است، من خانه‌های اطراف آن را خریدم که مسجد مسلمانان را توسعه دهم غیر از خانه تو و حجره‌های همسران پیامبر (ص)؛ در مورد حجره‌های ایشان چاره‌ای ندارم و مرا بر آن راهی نیست، اما تو خانه‌ات را به من بفروش و بهای آن از بیت‌المال مسلمانان پرداخت خواهد شد، تا آنکه خانه‌ات را ضمیمه مسجد کنم و مسجد مسلمانان گسترش و توسعه یابد.

عباس گفت: هرگز چنین کاری را نخواهم کرد. عمر به او گفت: یکی از سه پیشنهاد مرا بپذیر، نخست اینکه آن را به هر قیمتی که می‌گویی به من بفروش و بهای آن از بیت‌المال پرداخت خواهد شد، یا آنکه قطعه زمینی از هر جای مدینه که بخواهی به تو می‌دهم و آن را برای تو به هزینه بیت‌المال مسلمانان می‌سازم، یا آنکه خانه‌ات را در راه خدا به مسلمانان ببخش که آن را ضمیمه مسجد کنیم. عباس گفت: نه و هیچ کدام از سه پیشنهادت را نمی‌پذیرم. عمر گفت: در این مورد هر کس را می‌خواهی حکم قرار بده. گفت: اُبَی بن کعب. هر دو پیش اُبَی بن کعب رفتند و داستان را برای او گفتند. اُبَی گفت: اگر بخواهید برای شما دوتن حدیثی را که از پیامبر (ص) شنیده‌ام بگویم؟ گفتند: بگو. گفت: از پیامبر (ص) شنیدم می‌فرمود که خداوند متعال به داود وحی فرمود برای من خانه‌ای بساز که در آن مرا یاد کنند. داود نقشه و محل بیت‌المقدس (مسجد اقصی) را تعیین کرد و قضا را خانه مردی از بنی اسرائیل در محدوده آن قرار گرفت. داود از آن مرد خواست که خانه را به او بفروشد و او خودداری کرد. داود با خود گفت: خانه را با زور از او خواهم گرفت. خداوندش وحی فرمود که ای داود دستور دادمت که برای من خانه‌ای بسازی که در آن یاد کرده شوم، اکنون اراده کرده‌ای در خانه من زمین غصبی داخل کنی، و حال آنکه غضب شایسته و سزاوار من نیست و عقوبت تو این خواهد بود که موفق به ساختن آن نمی‌شوی. داود عرضه داشت: پروردگارا آیا فرزندانم موفق می‌شوند؟ حق تعالی فرمود: آری یکی از پسرانت موفق می‌شود. عمر یقه جامه اُبَی بن کعب را گرفت و گفت: مسأله‌ای را پیش تو طرح کردم و تو مسأله دشوارتری را طرح کردی و باید از عهده اثبات آنچه گفתי بر آیی. او را با خود به مسجد آورد و کنار گروهی از یاران پیامبر (ص) که ابوذر هم میان ایشان بود نگاه داشت و گفت: شما را به خدا سوگند می‌دهم هر مردی که از پیامبر (ص) موضوع بیت‌المقدس را که خداوند به داود دستور فرموده شنیده است، بگوید. ابوذر گفت: من آن را از پیامبر شنیدم و دوتن دیگر هم گفتند از پیامبر شنیده‌ایم. در این هنگام عمر، اُبَی بن کعب را رها کرد و او رو به عمر کرد و

گفت: ای عمر آیا به من در مورد جعل حدیث پیامبر تهمت می زنی؟! عمر گفت: ای ابومنذر نه به خدا سوگند تو را متهم نمی سازم، ولی خوش نمی داشتم و ظاهراً نمی توانستم باور کنم که این حدیث نبوی باشد.

در این هنگام عمر به عباس گفت: برو که متعرض تو و خانه ات نمی شوم. عباس گفت: اکنون که چنین کردی من هم خانه ام را به مسلمانان بخشیدم. آن را ضمیمه مسجد کن ولی اگر می خواستی با من مخاصمه و دشمنی کنی نه. گوید: عمر زمین خانه امروزی عباس را برای او تعیین کرد و آن را از درآمد بیت المال مسلمانان بنا کرد.

سلیمان بن حرب و عارم بن فضل از حماد بن سلمة، از علی بن زید، از یوسف بن مهران، از ابن عباس نقل می کند که می گفته است: * عباس خانه ای کنار مسجد مدینه داشت. عمر گفت: این خانه را به من ببخش یا بفروش تا آن را ضمیمه مسجد کنم. عباس نپذیرفت. عمر گفت: مردی از یاران رسول خدا را میان من و خود حکم قرار بده و به حکم اُبی بن کعب راضی شدند. اُبی به زبان عمر حکم کرد و عمر گفت: میان یاران پیامبر نسبت به من هیچ کس گستاخ تر از اُبی نیست. اُبی گفت: آیا برای تو خیر خواهی نکنم؟! مگر داستان آن زن را نمی دانی که چون داود می خواست بیت المقدس را بسازد. خانه زنی را بدون رضایت و اذن او ضمیمه زمین آن کرد و چون دیوارها به قامت مردی رسید توفیق بنای آن از داود سلب شد. داود عرض کرد: پروردگارا اکنون که توفیق آن را از من سلب فرمودی، فرزندانم پس از من این توفیق را داشته باشند. پس از آن عباس به عمر گفت: آیا به نفع من حکم شد؟ گفت: آری. عباس گفت: اکنون آن خانه از توست و من آن را برای خداوند قرار دادم.

محمد بن حرب مکی از سفیان بن عیینة، از عمرو بن دینار، از ابو جعفر محمد بن علی (ع) نقل می کند: * عباس پیش عمر آمد و گفت: پیامبر (ص) بحرین را در اقطاع من قرار داده اند. عمر گفت: این موضوع را چه کسی می داند؟ عباس گفت: مغیره بن شعبه و او را آورد و گواهی داد. ولی عمر شهادت مغیره را نپذیرفت و آن را برای عباس قبول نکرد. عباس با عمر تندخویی و درشتی کرد و عمر به عبدالله پسر عباس گفت: ای عبدالله دست پدرت را بگیر. او را از این کار بازدار. سفیان در مورد روایت بالا از کس دیگری غیر از عمرو بن دینار نقل می کند که عمر به عباس گفت: ای ابوالفضل به خدا سوگند من از مسلمانی تو بیشتر از آن خشنود شدم که پدرم خطاب مسلمان می شد و تسلیم فرمان پیامبر می گردید. اسماعیل بن عبدالله بن ابی اُوَیَس از محمد بن طلحة بن عبدالرحمن بن طلحة بن

عبدالله بن عثمان بن عبیدالله قرشی تیمی، از اسحاق بن ابراهیم بن عبدالله بن حارثه بن نعمان، از پدرش، از عبدالله بن حارثه نقل می‌کند که می‌گفته است: * چون صفوان بن اُمیه بن خلف جمحی به مدینه آمد، پیامبر (ص) به او فرمودند: ای اباهب به خانه چه کسی وارد شده‌ای؟ گفت: به خانه عباس بن عبدالمطلب. فرمودند: به خانه کسی از قریش وارد شده‌ای که قریش را از همگان بیشتر دوست می‌دارد.

همان راوی از عبدالعزیز بن محمد، از یزید بن عبدالله، از هند دختر حارث، از ام‌الفضل همسر عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) به خانه ایشان آمده‌اند و عباس بیمار و دردمند بوده و در محضر رسول خدا آرزوی مرگ کرده است، و پیامبر (ص) به او فرموده‌اند: ای عمو تقاضای مرگ مکن که اگر نیکوکار باشی چون مرگت به تأخیر افتد بر نیکی خود می‌افزایی و برای تو بهتر خواهد بود، و اگر گنهکار باشی در صورتی که مرگت به تأخیر افتد، فرصت معذرت خواهی و پوزش از گناهت خواهی داشت و مرگ را آرزو مکن. مالک بن اسماعیل نه‌دی از کامل، از حبیب، یعنی پسر ابی‌ثابت نقل می‌کند که می‌گفته است: * گوش عباس از همه مردم به آسمان نزدیکتر بود. اکنایه از بزرگی و برآمدگی گوش بیرونی است.]

عبدالله بن نمیر از اسرائیل، از عبدالاعلی، از سعید بن جبیر، از ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * میان عباس و گروهی از مردم کدورت خاطری بود. پیامبر (ص) فرمودند: همانا عباس از من و من از عباسم.

عبیدالله بن موسی عبسی و محمد بن کثیر از اسرائیل، از عبدالاعلی نقل می‌کنند که از سعید بن جبیر شنیده که می‌گفته است ابن عباس برایم نقل کرد: * مردی به یکی از نیاکان عباس که در دوره جاهلی می‌زیسته است، دشنام داده و عباس به صورت آن مرد سیلی زده است. قوم آن مرد جمع شده‌اند و گفته‌اند به خدا قسم که به عباس همان‌گونه سیلی خواهیم زد، و سلاح پوشیده‌اند و چون خبر به پیامبر (ص) رسید، آمدند و به منبر رفتند و نخست نیایش و ستایش خدا را به جا آوردند و سپس فرمودند: ای مردم چه کسی را در محضر خداوند از همه گرامی‌تر می‌دانید؟ گفتند: شما را. فرمود: عباس از من است و من از عباسم. مردگان ما را دشنام مدهید که موجب آزار زندگان ما شوید. آن قوم آمدند و گفتند: ای رسول خدا از غضب شما به خدا پناه می‌بریم و برای ما طلب آمرزش فرمای.

عبدالوهاب بن عطاء از اسرائیل، از عبدالاعلی، از سعید بن جبیر، از ابن عباس نقل

می‌کند که می‌گفته است: ﴿ پیامبر (ص) به منبر رفتند و پس از نیایش و ستایش خداوند فرمودند: ای مردم چه کسی از اهل زمین در محضر الهی گرامی‌تر است؟ گفتند: شما. فرمودند: عباس از من و من از عباسم، عباس را می‌آزاید که مرا آزرده‌اید، و فرمودند: هر کس به عباس دشنام دهد مرا دشنام داده است.

یزید بن هارون از داود بن ابی‌هند، از عباس بن عبدالرحمن نقل می‌کند: ﴿ مردی از مهاجران عباس بن عبدالمطلب را دید و به او گفت: ای ابوالفضل آیا می‌دانی و اعتقاد داری که خداوند عبدالمطلب و غَیْطَلَّةَ زن کاهنه بنی‌سهم را در جهنم با یکدیگر جمع خواهد فرمود؟ عباس از او گذشت کرد و پاسخی نداد. آن مرد مهاجر بار دیگر عباس را دید و همان سخن را گفت، باز هم عباس گذشت و سکوت کرد. آن مرد برای سومین بار که عباس را دید، همان سخن را تکرار کرد. عباس دست برآورد و چنان سیلی به او زد که بینی او درم شکست. آن مرد به همان حال به حضور پیامبر (ص) رفت و چون حضرت او را دیدند، پرسیدند چه خبر است؟ گفت: عباس. پیامبر (ص) به عباس پیام دادند به حضورشان آمد. پرسیدند از این مرد مهاجر چه می‌خواسته‌ای و این چه کاری است که نسبت به او کرده‌ای؟ عباس گفت: ای رسول خدا من می‌دانم که عبدالمطلب در دوزخ است، ولی این مرد چون مرا می‌دید می‌گفت: ای ابوالفضل آیا اعتقاد داری که عبدالمطلب بن هاشم و غَیْطَلَّةَ کاهنه بنی‌سهم را خداوند با یکدیگر در دوزخ انداخته است؟ و من چندبار از او گذشت کردم و به خدا سوگند این بار نتوانستم خودداری کنم و منظور او عبدالمطلب نیست، بلکه مقصودش آزار من است. پیامبر (ص) فرمودند: چرا باید کسی از شما برادر خود را در کاری که برحق و درست هم باشد برنجاند؟

قبیصة بن عُقْبَةَ از سفیان، از موسی بن ابی‌عایشه، از عبدالله بن ابی‌رزین، از پدرش، از علی (ع) نقل می‌کند که می‌فرموده است: ﴿ به عباس گفتم: از پیامبر (ص) پرده‌داری خانه کعبه را برای ما بخواه و او از پیامبر چنان استدعایی کرد. فرمودند: بهترین چیز برای شما سقایت و آب‌رسانی است که آن را به شما وامی‌گذارم و براین کار خرده و خشم مگیرید.

انس بن عیاض لیشی و عبدالله بن نمیر همدانی از عبیدالله بن عمر، از نافع، از ابن‌عمر نقل می‌کنند: ﴿ عباس بن عبدالمطلب از پیامبر (ص) اجازه خواست که شبهایی را که حاجیان در منی هستند او برای عهده‌داری سقایت و آب‌رسانی در مکه بماند و آنجا باشد و پیامبر (ص) اجازه فرمودندش.

محمد بن فضیل از غزوان، از لیث، از مجاهد نقل می‌کند که می‌گفته است: «پیامبر (ص) در حالی که سوار بر ناقه خود بودند طواف کردند و چوبدستی در دست داشتند که هرگاه کنار حجرالاسود می‌رسیدند با آن حجر را استلام می‌فرمودند. آن‌گاه کنار ظرفهای آب آمدند که آب بنوشند، عباس گفت: ای رسول خدا آیا برای شما آبی که دست نخورده باشد بیاوریم؟ فرمودند: آری و آوردند و نوشیدند. آن‌گاه کنار چاه زمزم آمدند و فرمودند: برای من یک سطل آب از چاه بالا بکشید. چنان کردند و رسول خدا مقداری از آن آب را مضمضه فرمودند و در سطل ریختند و فرمودند: این آب را در چاه بریزید. آن‌گاه فرمودند: شما عهده‌دار کاری شایسته‌اید، و سپس فرمودند: اگر نه این است که ممکن است با شما در این باره بگومگو کنند، شخصاً پیاده می‌شدم و همراه شما از چاه آب بیرون می‌کشیدم.

فضل بن دُکَین از مندل بن علی، از حسین بن عبدالله بن عبیدالله بن عباس، از جعفر بن تمام نقل می‌کند که می‌گفته است: «مردی پیش ابن عباس آمد و گفت: این آب مخلوط با کشمش و مویز که به مردم می‌نوشانید، آیا سستی است که از آن پیروی می‌کنید یا آنکه این کار را از پذیرایی با شیر و عسل بر خود آسان‌تر و سبک‌تر می‌بینید؟ ابن عباس گفت: پیامبر (ص) پیش عباس که مشغول آب دادن به مردم بود آمدند و فرمودند: به من هم آب بده. عباس کاسه‌هایی از همین آب مخلوط با کشمش و مویز پیش آورد. پیامبر (ص) کاسه‌ای برداشتند و نوشیدند و فرمودند: بسیار خوب است همین‌گونه بسازید. ابن عباس می‌گوید: اگر به جای آن شیر و عسل باشد هرگز نمی‌تواند جای گفتار رسول خدا را بگیرد که فرموده‌اند بسیار خوب است همین‌گونه انجام دهید.

محمد بن فضیل از غزوان، از حجاج، از حکم، از مجاهد نقل می‌کند که می‌گفته است: «از آبی که خاندان عباس می‌دهند بیاشامید که از سنت حج است.

سعید بن منصور از اسماعیل بن زکریای اسدی، از حجاج بن دینار، از حکم، از حُجَّیَّة بن عدی، از علی بن ابی طالب (ع) نقل می‌کند: «عباس بن عبدالمطلب از پیامبر (ص) پرسید که آیا می‌تواند زکات خویش را پیش از موقع آن پردازد؟ و پیامبر (ص) در این مورد به او اجازه فرمودند.

یزید بن هارون از حجاج، از حکم بن عتیبه نقل می‌کند: «پیامبر (ص) عمر را برای جمع کردن زکات گسیل فرمود. عمر پیش عباس آمد و زکات مال او را خواست، عباس

گفت: زکات دو سال خود را به پیامبر (ص) پیش پرداخت کرده‌ام. عمر موضوع را به عرض پیامبر ساند و آن حضرت فرمودند: آری عمویم راست می‌گوید، ما زکات دو سال او را از پیش دریافت کرده‌ایم.

فضل بن دُکین گوید ابواسرائیل، از حکم نقل می‌کرد که: * پیامبر (ص) عمر را برای جمع کردن زکات گسیل فرمودند. او پیش عباس آمد و از او زکات مطالبه کرد. عباس به او درشتی کرد. او پیش علی (ع) آمد و به وسیله او از پیامبر (ص) یاری خواست. پیامبر به عمر فرمودند: دستهای تو کم برکت باد | خداوند به دستهای برکت دهد^۱ | مگر نمی‌دانی عموی انسان برادر و همتای پدر اوست؟ عباس زکات امسال خود را پیشاپیش به ما پرداخته است. عثمان بن مسلم از حماد بن سلمة، از ثابت، از ابو عثمان نه‌دی نقل می‌کند * پیامبر (ص) به عباس فرمودند: بیا اینجا بنشین که تو همتا و برادر منی.

محمد بن حُمید از مِعْمَر، از قتاده نقل می‌کند * بین عمر بن خطاب و عباس بگو مگویی بود و عباس از اندازه فزون گفت. عمر پیش پیامبر (ص) آمد و گفت: آیا می‌بینید که عباس به من چنین و چنان می‌کند؟ می‌خواستم پاسخش دهم منزلت او را پیش شما به یاد آوردم و از او دست برداشتم. پیامبر فرمودند: خدایت رحمت کند. عموی انسان همتا و برادر پدر اوست.

عبدالوهاب بن عطاء از شعبه، از عمارة بن ابی حفصه، از ابی مجلز نقل می‌کند * پیامبر (ص) فرمودند: عباس همتا و برادر پدر من است، هر کس او را بیازارد چنان است که مرا آزرده است.

عبدالله بن جعفر رقی از ابوالملیح، از عبدالله وراق نقل می‌کند * پیامبر فرمودند: عباس جسد مرا غسل ندهد که او همچون پدر من است و پدر بر بدن برهنه پسرش نباید بنگرد.

قیصة بن عقبه از سفیان، از موسی، از ابی عایشه، از عبدالله بن ابی رزین، از ابی رزین، از علی علیه السلام نقل می‌کند که فرموده است * به عباس گفتم: از پیامبر بخواه که تو را برای جمع آوری زکات بگمارند و او خواست. پیامبر (ص) فرمودند: تو را بر چیزی که آب شستشوی گناهان مردم است نمی‌گمارم.

۱. عبارت عربی «تربت یداک» است و این عبارت هم برای مدح و تعجب و هم برای نکوهش به کار می‌رود، گرچه قرینه موجود است که برای ستایش نیست، ولی خواستم هر دو معنی شده باشد - م.

محمد بن عبدالله اسدی و قبیصه بن عتبة هردو از سفیان، از محمد بن منکدر نقل می‌کنند: *عباس به پیامبر عرض کرد: ای رسول خدا آیا مرا به امیری جایی نمی‌گمارید؟ فرمودند: نفسی که آن را نجات دهی بهتر از امارتی است که آن را حفظ نکنی. ابوسفیان جَمِیرِی واسطی کفشدوز هم از ضحاک بن حمزه نظیر همین را نقل کرده است.

عنان بن مسلم از حماد بن سلمه، از شعیب بن حبیب، از ابوالعالیه نقل می‌کند که می‌گفته است: *عباس برای خود حجره‌ای ساخت. پیامبر فرمودند: ویرانش کن. گفتم: اجازه می‌فرمایید معادل ارزش آن را در راه خدا بدهم؟ فرمودند: ویرانش کن.

محمد بن عبدالله انصاری و عبدالله بن بکر سهمی از ابویونس حاتم بن ابی‌صغیره قشیری، از قول مردی از خاندان عبدالمطلب نقل می‌کردند که می‌گفته است: *علی بن عبدالله بن عباس پیش ما آمد و گفت: پدرم از قول پدرش عباس نقل می‌کرد که به حضور پیامبر (ص) رفته و گفته است ای رسول خدا من عموی توام، سال من افزون و مرگم نزدیک شده است چیزی به من بیاموز که خداوند در قبال آن بهره‌ای به من عنایت فرماید. فرمودند: ای عباس تو عموی منی، ولی من نمی‌توانم در قبال امر خداوند و وظایف تو برای تو کاری کنم و چاره‌ای بسازم. ولی از پروردگار خود تقاضای عفو و عافیت کن.

عالم بن فضل از حماد بن زید، از ایوب نقل می‌کند: *عباس گفت: ای رسول خدا به من دعایی بیاموز و از خدا چه بخواهم، فرمودند: از خداوند عفو و عافیت بخواه.

واقدی از عبدالله بن جعفر زهری، از عثمان بن محمد اخنسی و اسماعیل بن محمد بن سعد بن ابی‌وقاص نقل می‌کند که هردو می‌گفته‌اند: *به هر کس از مردم که بر خوردیم عباس بن عبدالمطلب را از لحاظ عقل در دوره جاهلی و اسلام بر همگان ترجیح می‌داد.

عثمان بن یمان بن هارون مکی از ابوبکر بن ابی‌عون، از عبدالله بن عیسی بن عبدالرحمن بن ابی‌لیلی، از جدش نقل می‌کند: *در کوفه شنیدم علی (ع) دوبار پیایی فرمود: ای کاش از عباس اطاعت می‌کردم. گوید: عباس به علی (ع) گفته بود بیا پیش رسول خدا برویم که اگر خلافت از ماست معلوم شود وگرنه در مورد ما به مردم سفارش فرماید. به حضور پیامبر رفتند و شنیدند درحالی هستند که می‌فرمایند خداوند یهود را لعنت کند که گورهای پیامبران خود را سجده گاه خویش قرار دادند و از محضر آن حضرت برگشتند و چیزی نگفتند.

محمد بن عبدالله انصاری از قول پدرش، از ثمامه بن عبدالله، از انس بن مالک نقل

می‌کند که می‌گفته است * به روزگار حکومت عمر هرگاه گرفتار قحطی و بی‌بارانی می‌شدیم عمر با عباس بیرون می‌آمد و به وسیله او طلب باران می‌کرد و عمر می‌گفت: پروردگارا در گذشته هرگاه خشکسالی بود به وجود مقدس پیامبرت به تو توسل می‌جستیم و برای ما باران نازل می‌فرمودی، اکنون با عموی پیامبر خود به تو متوسل شده‌ایم، خدایا ما را سیراب فرمای.

عبدالوهاب بن عطاء از عمرو بن ابی‌مقدم، از یحیی بن مقله، از پدرش، از موسی بن عمر نقل می‌کند که می‌گفته است * مردم گرفتار خشکسالی شدند. عمر بن خطاب برای طلب باران بیرون آمد، دست عباس را گرفت و روی به قبله ایستاد و گفت: پروردگارا این عموی پیامبرت (ص) است، آمده‌ایم و با او به تو توسل می‌جوئیم برای ما باران فرو فرست. گوید؛ هنوز برنگشته بودند که برای ایشان باران آمد.

واقدی از عبدالله بن محمد بن عمر بن حاطب، از یحیی بن عبدالرحمن بن حاطب، از پدرش نقل می‌کند که می‌گفته است * عمر را دیدم که دست عباس را گرفت و برخاست و گفت: خدایا ما عموی پیامبرت را که سلام و درود خداوند بر او باد، به پیشگاهت شفیع آورده‌ایم.

واقدی از داود بن عبدالرحمن، از محمد بن عثمان، از ابن ابی‌نجیح نقل می‌کند * عمر بن خطاب برای عباس در دیوان بیت‌المال هفت هزار درم مقرری سالیانه معین کرد. واقدی می‌گوید: برخی هم گفته‌اند برای او به مناسبت خویشاوندی نزدیک‌اش با پیامبر (ص) همان پنج هزار درمی را معین کرد که برای شرکت‌کنندگان در جنگ بدر مقرر ساخته بود و هیچ‌کس جز همسران رسول خدا (ص) را بر اهل بدر ترجیح نداد.

یزید بن هارون و عفان بن مسلم و سلیمان بن حرب همگی از حماد بن سلمه، از علی بن زید، از حسن بصری، از احنف بن قیس نقل می‌کنند که می‌گفته است از عمر شنیدم که می‌گفت * قریش سران و سالارهای مردم‌اند کسی از ایشان از دری وارد نمی‌شود مگر اینکه مردم یا گروهی از مردم با او وارد می‌شوند اهرکاری را شروع کند با او شروع می‌کنند. و من نمی‌دانستم معنی سخن او چیست، تا آنکه او را ضربت زدند و چون محتضر شد دستور داد صهیب سه‌روز با مردم نماز گزارد و دستور داد برای مردم سفره و غذا آماده دارند و آنان را اطعام کنند تا آنکه کسی را به خلافت برگزینند. گوید، چون از دفن جنازه او برگشتند و سفره نهادند و مردم از اندوهی که داشتند دست به سوی سفره و خوراک دراز

نکردند. عباس بن عبدالمطلب گفت: ای مردم رسول خدا (ص) رحلت فرمودند و ما پس از آن حضرت خوردیم و آشامیدیم، ابوبکر مرد و پس از او خوردیم و آشامیدیم. و از مرگ چاره نیست. از این خوراک بخورید و عباس دست دراز کرد و خورد و مردم دست دراز کردند و خوردند و آن گاه معنی سخن عمر را فهمیدم که می گفت قریش سران مردم اند.

مُعلی بن اسد از وهیب، از داود بن ابی هند، از عامر نقل می کند: * عباس در کاری نسبت به عمر اصرار و پافشاری کرد و به عمر گفت: ای امیرمؤمنان اگر عموی موسی (ع) پیش تو بیاید نسبت به او چه می کنی؟ گفت: به خدا سوگند نسبت به او نیکی خواهم کرد. عباس گفت: من عموی محمد پیامبر (ص) هستم. عمر گفت: ای ابوالفضل نظر تو چیست؟ و حال آنکه سوگند به خدا پدر تو در نظر من محبوب تر از پدر خودم هست، و به خدا می دانم که او در نظر رسول خدا محبوب تر از پدر من بوده است و به همین جهت است که محبت رسول خدا را بر محبت خود برمی گیریم و ترجیح می دهیم.

عالم بن فضل از حماد بن سلمه، از علی بن زید، از حسن بصری نقل می کند: * یک بار پس از اینکه عُمر بیت المال را میان مردم بخش کرده، چیزی از آن باقی ماند. عباس به عمر و مردم گفت: اگر عموی موسی (ع) میان شما بود آیا او را گرامی می داشتید؟ گفتند: آری. عباس گفت: من به گرامی داشت سزاوارترم زیرا که عموی پیامبر تانم. عمر با مردم در این باره گفتگو کرد و بنیادهای که مانده بود به او پرداختند.

فضل بن دُکین از زهیر بن معاویه، از لیث، از مجاهد، از علی بن عبدالله بن عباس نقل می کند که می گفته است: * عباس به هنگام مرگ خود هفتاد برده آزاد کرد.

واقدی از خالد بن قاسم بیاضی، از شعبه آزاد کرده ابن عباس نقل می کند که ابن عباس می گفته است: * عباس تا هنگام مرگ کشیده قامت بود. [پشتش خمیده نشده بود.] و می گفت هنگامی که عبدالمطلب درگذشت از من راست قامت تر بود. عباس روز جمعه چهاردهم رجب سال سی و دوم هجرت به روزگار حکومت عثمان بن عفان در سن هشتاد و هشت سالگی درگذشت و او را در بقیع در مقبره خاندان هاشم دفن کردند. خالد بن قاسم می گوید: علی بن عبدالله بن عباس را هم راست قامت و خوش اندام دیدم و با آنکه پیر سالخورده ای بود، خمیدگی در قامت نداشت.

واقدی از ابن ابی حبیب، از داود بن حصین، از عکرمه، از ابن عباس نقل می کند که می گفته است: * عباس پیش از آنکه پیامبر (ص) به مدینه هجرت فرمایند، مسلمان شده بود.

واقدی از ابن ابی سبره، از حسین بن عبدالله، از عکرمه، از ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: *عباس در مکه پیش از جنگ بدر مسلمان شد. ام‌الفضل همسرش هم همان‌هنگام مسلمان شد و مقیم مکه بود و تمام اخبار را برای پیامبر (ص) می‌نوشت و گزارش می‌داد. او در مکه مایهٔ تثویت و یار و یاور مسلمانان بود و ایشان در کارهای خود به او مراجعه می‌کردند. عباس از پیامبر کسب اجازه کرد که حضور ایشان برود و پیامبر برایش مرقوم فرمودند که بودن تو در مکه بهتر است و او به فرمان رسول خدا مقیم مکه بود.

واقدی از علی بن علی، از سالم آزادکردهٔ ابوجعفر محمد بن علی، از قول ایشان نقل می‌کند: *پیامبر (ص) روزی در جلسه‌ای در مدینه ضمن گفتگو دربارهٔ بیعت عقبه فرمودند: در آن شب من به عمویم عباس موّید شدم که او تعهداتی از انصار می‌گرفت و در قبال آن تعهداتی می‌کرد.

واقدی از عبدالعزیز بن محمد، از عباس بن عبدالله بن معبد نقل می‌کند: *چون عمر بن خطاب دیوان پرداخت مقرری مسلمانان را مدون ساخت، نخست اسامی خاندان هاشم را نوشت و نخستین نام از بنی‌هاشم نام عباس بود و این ترتیب همین‌گونه در تمام مدت حکومت عمر و عثمان رعایت می‌شد.

واقدی از موسی بن محمد بن ابراهیم، از عباس بن عبدالله بن معبد، از ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: *در دورهٔ جاهلی هم عباس سرپرست بنی‌هاشم بود.

واقدی از یحیی بن علاء، از عبدالمجید بن سهیل، از نمّله بن ابی نمّله، از پدرش نقل می‌کند: *چون عباس بن عبدالمطلب درگذشت، بنی‌هاشم موزن و بانگ‌زنی را فرستادند که برای مردم مناطق بالای مدینه جار بزنند که خداوند رحمت کناد هر که را به تشییع جنازهٔ عباس بن عبدالمطلب بیاید. گوید، مردم جمع شدند و از آن مناطق آمدند.

واقدی از ابن ابی سبره، از سعید بن عبدالرحمن بن رقیش، از عبدالرحمن بن یزید بن حارثه نقل می‌کند: *در منطقهٔ قبا نخست جاززنی در حالی که سوار بر خری بود آمد و خبر درگذشت عباس را برای ما گفت. پس از او جاززن دیگری هم آمد و او هم بر خر سوار بود. گفتم: آنکه اول آمد که بود؟ گفتند: اولی از وابستگان بنی‌هاشم و دومی فرستادهٔ عثمان بود. او به تمام دهکده‌هایی که انصار در آنها سکونت داشتند رفت و خبر داد تا به محلهٔ بنی‌حارثه و اطراف آن رسید و مردم جمع شدند. زنها هم آمدند و چون پیکر عباس را درجایی که جنازه‌ها را می‌گذاشتند آوردند، به واسطهٔ ازدحام مردم جا تنگ بود، ناچار

جنازه را به بقیع بردند. آن روز که ما بر جنازه عباس در بقیع نماز گزاردیم، هرگز جمعیتی آن چنان ندیده بودم و هیچ کس از مردم نمی توانستند به تابوت نزدیک شوند. حتی بنی هاشم هم از آن جدا مانده بودند و چون کنار گور بسیار ازدحام شد خودم دیدم که عثمان به گوشه ای رفت و پاسبانان را فرستاد تا مردم را کنار بزنند و برای بنی هاشم راه بگشایند و جنازه تسلیم بنی هاشم شد و آنان وارد گور او شدند و جسدش را در گور نهادند. بر سریر او برد سیاه رنگی دیدم که از شدت ازدحام مردم قطعه قطعه شده بود.

واقدی از عبیده دختر نابل، از عایشه دختر سعد نقل می کند که می گفته است: «ما در کوشک خود در ده میلی مدینه بودیم که فرستاده عثمان آمد و گفت عباس در گذشته است. پدرم سعد و سعید بن زید بن عمرو بن نفیل و ابوهریره حرکت کردند. عایشه می گفته است، پدرم روز بعد برگشت و گفت: از بسیاری مردم نتوانستیم به جنازه نزدیک شویم و ما را کنار زدند و حال آنکه دوست می داشتم تابوت او را بر دوش بکشم.

واقدی از یعقوب بن محمد، از محمد بن عبدالرحمن بن عبدالله بن ابی صعصعه، از حارث بن عبدالله بن کعب، از ام عماره نقل می کند که می گفته است: «ما زنان انصار همگی در تشییع جنازه عباس حاضر شدیم و از نخستین کسانی بودیم که بر او گریستیم. زنان مهاجران نخستین که همگان مسلمان و بیعت کننده بودند، نیز همراه ما حاضر بودند.

واقدی از ابن ابی سبرة، از عباس بن عبدالله بن سعید نقل می کند: «چون عباس درگذشت عثمان به بازماندگانش پیام داد که اگر میل داشته باشید به من اجازه دهید در مراسم غسل او حاضر باشم و آنان به او اجازه دادند. حاضر شد و گوشه خانه نشست و جنازه عباس را علی علیه السلام و عبدالله و عبیده و قثم پسران عباس غسل دادند، و زنان بنی هاشم یک سال عزادار بودند.

واقدی از عبدالعزیز بن محمد، از عباس بن عبدالله بن سعید، از عکرمه، از ابن عباس نقل می کند: «عباس وصیت کرد او را در بُردی یمنی کفن کنند و گفت: پیامبر (ص) هم در چنان بُردی کفن شدند.

واقدی از ابن ابی سبرة، از عبدالمجید بن سهیل، از عیسی بن طلحه نقل می کند که می گفته است: «عثمان را دیدم در بقیع بر جنازه عباس تکبیر می گوید و نماز می گزارد و بقیع گنجایش مردم را نداشت و مردم به منطقه حشان هم رسیده بودند و هیچ یک از مردان و زنان و کودکان از شرکت در تشییع جنازه عباس خودداری نکرده بودند.

جعفر بن ابی طالب

نام ابوطالب، عبدمناف و پسر عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی است. مادر جعفر فاطمه دختر اسد بن هاشم بن عبدمناف بن قصی است. جعفر دارای سه پسر است. عبدالله که کنیه جعفر هم از نام او گرفته شده و نسل جعفر هم از او باقی مانده است و محمد و عون که از این دو نسلی باقی نمانده است. این هر سه پسر جعفر در حبشه و به هنگام هجرت او به آن سرزمین متولد شدند و مادرشان اسماء دختر عمیس پسر معبد بن تیم بن مالک بن قحافة بن عامر بن ربیعه بن عامر بن معاویة بن زید بن مالک بن نسر بن وهب الله بن شهران بن عفرس بن اَقْتُل است و تمم نسب قبیله خثعم به او می رسد و او پسر انمار است.

اسماعیل بن عبدالله بن ابی اویس از قول پدرش، از عبیدالله بن محمد بن عمر بن علی، از پدرش نقل می کند که می گفته است: * سه پسر جعفر، عبدالله و عون و محمد و دو برادر مادری ایشان یحیی پسر علی (ع) و محمد پسر ابوبکر، مادرشان اسماء بنت عمیس خثعمی است.

واقعی از محمد بن صالح، از یزید بن رومان نقل می کند: * جعفر بن ابی طالب پیش از آنکه پیامبر (ص) به خانه ارقم بروند و آنجا مردم را به اسلام دعوت کنند مسلمان شد. واقعی می گوید: جعفر در هجرت دوم مسلمانان به حبشه هجرت کرد و همسرش اسماء بنت عمیس همراهش بود و برای او عبدالله و عون و محمد را همان جا زایید و جعفر همچنان در حبشه بود تا آنکه پیامبر (ص) به مدینه هجرت فرمودند و در سال هفتم هجرت هنگامی که رسول خدا در خیبر بودند به حضورشان آمد. محمد بن اسحاق هم همین گونه می گوید. واقعی می گوید: برای ما روایت شده است که امیر مهاجران به حبشه جعفر بن ابی طالب بوده است.

عبدالله بن نمیر از اجلح، از شعبی نقل می کند: * چون پیامبر (ص) از فتح خیبر بازگشتند جعفر به دیدار ایشان آمد. رسول خدا او را در آغوش گرفتند و میان چشمانش را بوسیدند و فرمودند: نمی دانم از کدام یک بیشتر شاد باشم آمدن جعفر یا فتح خیبر.

فضل بن دکین و محمد بن ربیعه کلابی هر دو از سفیان، از اجلح نقل می کنند که از قول شعبی می گفته است: * همین که جعفر از حبشه باز آمد پیامبر (ص) او را استقبال فرمودند

و میان دیدگانش را بوسیدند. فضل می گوید: پیامبر (ص) او را در آغوش گرفتند و محمد بن ربیع می گوید: با او معانقه کردند. [گردن به گردنش ساییدند و نهادند.]
 یزید بن هارون و فضل بن دکین هردو از مسعودی^۱، از حکم بن عتیبه نقل می کنند
 * چون جعفر و یارانش از حبشه بازگشتند. پس از فتح خیبر بود و پیامبر (ص) به ایشان هم سهمی از غنایم خیبر عطا فرمودند. محمد بن اسحاق می گوید: پیامبر (ص) میان جعفر و معاذ بن جبل عقد برادری بستند. واقدی می گوید: این سخن اشتباه و سست است، زیرا مسأله ایجاد عقد برادری پس از آمدن پیامبر به مدینه تا هنگام جنگ بدر بوده است و در جنگ بدر آیه میراث نازل و ایجاد عقد برادری قطع و متوقف شده است و در آن هنگام جعفر در مدینه نبوده و مقیم حبشه بوده است.

فضل بن دکین از حفص بن غیاث، از جعفر بن محمد، از پدرش نقل می کند
 * دخترکی از حمزه میان مردان آمد. علی (ع) دست او را گرفت و در کجاوه فاطمه (ع) نشانده و در مورد سرپرستی از او علی (ع) و جعفر و یزید بن حارثه با یکدیگر اختلاف نظر و بگو و مگو داشتند، به طوری که صدای ایشان بلند و پیامبر (ص) از خواب بیدار شدند و فرمودند: بیاید در این باره میان شما قضاوت کنم. علی (ع) گفت: دختر عموی من است و من او را بیرون کشیدم و سزاوارتر به سرپرستی اویم. جعفر گفت: دخترک عموی من است و خاله اش همسر من است. یزید گفت: دخترک برادر من است [یعنی برادر شیری]، پیامبر (ص) نخست با هر سه ایشان سخنی فرمودند که خشنود شدند و سپس حکم فرمودند پیش جعفر باشد و افزودند: خاله همتای مادر است. جعفر برخاست و گرد پیامبر گشت. فرمودند: این چه کاری است؟ گفت: کاری است که در حبشه دیده ام و نسبت به پادشاهان خود انجام می دهند. خاله آن دختر اسماء بنت عمیس و مادرش سلمی بنت عمیس است.

اسماعیل بن عبدالله بن خالد سگری رقی از محمد بن سلمه، از محمد بن اسحاق، از یزید بن عبدالله بن قسیط، از محمد بن اسامه بن زید، از پدرش اسامه نقل می کند که می گفته است * شنیدم پیامبر (ص) به جعفر می فرمودند: چهره و اندام تو چون چهره و اندام من و خلق و خوی تو شبیه خلق و خوی من است و تو از من و تبار منی.

عبیدالله بن موسی از اسرائیل، از ابی اسحاق، از هبیره بن یریم و هانی بن هانی از

۱. در جلد قبلی توضیح داده شد که این مسعودی در قرن دوم هجری می زیسته است و با مسعودی مورخ معروف اشتباه

علی (ع) نقل می‌کند که ضمن نقل حدیث مربوط به دخترک حمزه می‌گفته است: * پیامبر به جعفر فرمودند: از لحاظ ظاهر و خلق و خوی شبیه منی. عبیدالله بن موسی از اسرائیل، از ابی اسحاق، از براء بن معرور، از پیامبر (ص) هم نظیر همین را نقل می‌کند.

هوذة بن خلیفه از عوف، از محمد بن سیرین نقل می‌کند: * چون علی (ع) و جعفر و زید در باره سرپرستی دخترک حمزه گفتگو داشتند، پیامبر به جعفر فرمودند: هیأت ظاهری بدن و خلق و خوی تو شبیه من است.

عنان بن مسلم از حماد بن سلمه، از ثابت نقل می‌کند: * پیامبر (ص) به جعفر فرمودند: از لحاظ آفرینش و خلق و خوی شبیه منی.

معن بن عیسی از هشام بن سعد، از جعفر بن عبدالله بن جعفر نقل می‌کند: * جعفر بن ابی طالب انگشتر در دست راست خود می‌کرده است.

و هب بن جریر می‌گوید پدرم می‌گفت از محمد بن ابی یعقوب شنیدم، از حسن بن سعد، از عبدالله بن جعفر نقل می‌کرد که می‌گفته است: * پیامبر (ص) لشکری گسیل فرمودند و زید بن حارثه را به فرماندهی گماشتند و گفتند: اگر زید کشته و شهید شد، امیر شما جعفر بن ابی طالب است و اگر جعفر کشته یا شهید شد، فرمانده شما عبدالله بن رواحه است. مسلمانان با دشمن رویاروی شدند، پرچم را زید گرفت و چندان جنگ کرد که شهید شد و جعفر پرچم را گرفت و چندان جنگ کرد تا شهید شد و پس از او عبدالله بن رواحه پرچم را گرفت و چندان نبرد کرد که شهید شد. آن‌گاه خالد بن ولید پرچم را گرفت و خداوند برای او پیروزی نصیب فرمود. چون خبر به پیامبر رسید پیش مردم آمدند و نخست نیایش و ستایش خداوند را به جا آوردند و فرمودند: برادران شما با دشمن رویاروی شدند، زید بن حارثه پرچم را گرفت و نبرد کرد تا شهید شد، و پس از او جعفر پرچم را گرفت و نبرد کرد تا شهید شد، و پس از او عبدالله بن رواحه پرچم را گرفت و نبرد کرد تا شهید شد. آن‌گاه پرچم را شمشیری از شمشیرهای خداوند یعنی خالد بن ولید به دست گرفت و خداوند به دست او فتح و پیروزی نصیب فرمود.

پیامبر (ص) سه روز به خاندان جعفر مهلت عزاداری دادند و آن‌گاه به خانه جعفر آمدند و فرمودند: پس از امروز دیگر بر برادرم جعفر مگر بید، و فرمودند پسران برادرم را پیش من بیاورید. عبدالله بن جعفر می‌گوید: ما را همچون جوجگان به حضور آن حضرت آوردند. فرمودند: سلمانی بیاورید و چون آمد سرهای ما تراشیده شد و پیامبر فرمودند:

محمد شبیه عموی ما ابی طالب است اما عبدالله از لحاظ خلقت و خوی و عادت همچو من است. در کتاب ابن معروف به جای نام عبدالله نام عون آمده است. گوید، پیامبر (ص) دست عبدالله را در دست گرفتند و آن را بلند کردند و عرضه داشتند: پروردگارا خودت سرپرست خاندان جعفر باش و در دست عبدالله برکت بده و این دعا را سه بار تکرار فرمودند. آن گاه مادرمان به حضور پیامبر آمد و از بی پدر شدن ما یاد کرد و در عین حال به احترام حضور رسول خدا تظاهر به شادی کرد. پیامبر فرمودند: آیا از فقر و تنگدستی بر ایشان بیم داری و حال آنکه من در دنیا و آخرت ولی ایشانم.

عبدالله بن ادریس از محمد بن اسحاق، از یحیی بن عباد، از پدرش نقل می کند که می گفته است: «پدر شیری من که از بنی قره است، برایم می گفت: گویی هم اکنون در جنگ موته به جعفر می نگریم که از اسب سرخ خود پیاده شد و آن را پی کرد و سپس چندان نبرد کرد تا کشته شد.

واقدی از محمد بن صالح، از عاصم بن عمر بن قتاده و عبدالجبار بن عماره، از عبدالله بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم و یکی از ایشان با تفصیل بیشتری نقل می کرد: «چون جعفر در جنگ موته پرچم را به دست گرفت، شیطان پیش او آمد و زندگی را در نظرش جلوه گر و مرگ را برای او ناخوشایند نشان داد، جعفر فرمود: هم اکنون که باید ایمان در دل مؤمنان استوار شود تو برای من زندگی این جهانی را آرزو می کنی؟ و پای پیش نهاد تا شهید شد. پیامبر در مدینه بر او درود فرستادند و برای او دعا کردند و به مسلمانان فرمودند: برای برادران جعفر طلب آمرزش کنید که او شهید شده است و وارد بهشت شد و او با دو بال یاقوت نشان به هر جای بهشت که بخواهد پرواز می کند.

واقدی از عبدالله بن محمد بن عمر بن علی، از پدرش نقل می کند: «پیامبر (ص) فرمودند: جعفر را به صورت فرشته ای در بهشت دیدم که پرواز می کرد و از جلو بالهای او خون فرو می چکید. و زید را در مرتبه ای پایین تر دیدم، با خود گفتم نمی پنداشتم رتبه زید پایین تر از جعفر باشد. جبرئیل از جانب حق تعالی آمد و گفت: مرتبه زید پایین تر از جعفر نیست، ولی جعفر را به واسطه خویشاوندی نزدیک او با تو برتری دادیم.

فضل بن دُکین و محمد بن عمر واقدی هر دو از ابو جعفر، از نافع، از ابن عمر نقل می کنند که می گفته است: «در قسمت قدیمی بدن جعفر میان دو شانه اش نود ضربه نیزه و شمشیر یافت شد یا خودمان یافتیم. واقدی گوید: نود و دو ضربه بود.

اسماعیل بن عبدالله بن ابی اُوَیْس می گفت پدرم، از عبدالله بن عمر بن حنص، از نافع، از ابن عمر نقل می کرد که می گفته است: «من در جنگ موته حاضر بودم چون جعفر را از دست دادیم به جستجوی او میان کشتگان پرداختیم و او را پیدا کردیم که در قسمت قدامی بدنش نود و چند ضربه نیزه و تیر بود.

واقدی می گوید یحیی بن عبدالله بن ابی قتاده، از عبدالله بن ابی بکر نقل می کرد که می گفت: «در بدن جعفر بیش از شصت زخم یافت شد و نیزه‌ای در بدنش بود که از سوی دیگر سر برآورده بود.

همچنین واقدی از عبدالله بن محمد بن عمر بن علی، از پدرش نقل می کند که می گفته است: «مردی از رومیان جعفر را ضربتی زد که پیکرش دو نیم شد، نیمی از آن روی شاخ تاکی افتاده بود و در همان نیمه سی یا سی و چند زخم دیده شد.

یزید بن هارون از اسماعیل بن ابی خالد، از قول مردی نقل می کند: «پیامبر (ص) فرمودند: جعفر را در بهشت دیدم دارای دو بال خون آلوده بود و دستها و پاهایش ایا جلو بالهایش نیز خون آلوده بود.

اسماعیل بن عبدالله بن ابی اُوَیْس از حسین، از عبدالله بن حمزه، از پدرش، از جدش، از علی بن ابی طالب علیه السلام^۱ نقل می کند که می گفته است: «پیامبر (ص) فرمودند: برای جعفر بن ابی طالب دو بال است که در بهشت همراه فرشتگان پرواز می کند.

سلیمان بن حرب و عارم بن فضل هر دو از حماد بن زید، از عبدالله بن مختار نقل می کنند: «پیامبر (ص) فرمودند: امشب جعفر بن ابی طالب با گروهی از فرشتگان از کنار من گذشت. دو بال آغشته به خون داشت و جلو آنها سپید بود.

اسماعیل بن عبدالله بن ابی اُوَیْس از حسین بن عبدالله بن ضمیرة، از پدرش، از جدش، از علی بن ابی طالب علیه السلام نقل می کند: «پیامبر (ص) فرمودند: جعفر بن ابی طالب را دو بال است که با آن دو همراه فرشتگان در بهشت پرواز می کند.

احمد بن عبدالله بن یونس از ابوشهاب، از هشام، از حسن نقل می کند که می گفته است: «برای جعفر دو بال است که در هر جای بهشت بخواهد پرواز می کند.

سلیمان بن حرب از حماد بن زید، از ایوب، از حمید بن هلال، از انس بن مالک نقل

۱. هر جا که «علیه السلام» ثبت شده در متن عربی طبقات بوده است و هر جا (ع) نوشته‌ام، کمترین عرض ادب این بنده است - م.

می‌کند که می‌گفته است * پیامبر (ص) پیش از آنکه خبر شهادت جعفر و زید برسد خبر شهادت آن دو را با چشم گریان اعلان فرمود.

محمد بن عبید و فضل بن دکین هر دو از زکریاء بن ابی زائدة، از عامر نقل می‌کنند * چون جعفر بن ابی طالب در جنگ مؤته در بقاء^۱ شهید شد. پیامبر (ص) عرض کردند: پروردگارا جانشین جعفر در خاندان او باش به بهترین نوعی که برای یکی از بندگان نیکوکار خود باشی.

عبدالله بن نمیر و محمد بن عبید از اسماعیل بن ابی خالد، از عامر نقل می‌کنند * چون جعفر شهید شد پیامبر (ص) به همسرش پیام دادند پسران جعفر را پیش من بفرست. چون آنان را آوردند پیامبر فرمودند: پروردگارا همانا جعفر با بهترین پاداش به حضورت آمد، خداوند خود جانشین او برای فرزندانش باش به بهترین گونه که نسبت به بنده‌ای از بندگان نیکوکار رفتار می‌فرمایی.

عبدالله بن نمیر از یحیی بن سعید، از عمرة، از عایشه نقل می‌کند که می‌گفته است * چون خبر شهادت جعفر و زید و عبدالله بن رواحه رسید، پیامبر (ص) در خانه نشست و آثار اندوه در چهره‌شان دیده می‌شد. عایشه می‌گوید: من از لای در سر می‌کشیدم و می‌نگریستم. مردی آمد و گفت: ای رسول خدا زنان جعفر همچنان می‌گیرند. فرمودند: برو آنان را از این کار منع کن. گوید، آن مرد رفت و برگشت و گفت: من آنان را نهی کردم، ولی نپذیرفتند. پیامبر فرمودند: برای بار دوم برو آنها را نهی کن. او رفت و باز آمد و گفت: به خدا سوگند گوش نمی‌دهند و نمی‌پذیرند. فرمودند: برو آنان را نهی کن. عایشه می‌گوید، رفت باز هم برگشت و گفت: نپذیرفتند. خیال می‌کنم پیامبر (ص) چنین فرمودند: که برو و بر دهانشان خاک پاش [با پر خاش آرامشان کند]. عایشه گوید، به آن مرد گفتم: خداوند بینی تو را به خاک بمالد. مثل اینکه از عهده این کار بر نمی‌آیی، و من هم نمی‌خواهم رسول خدا را ترک کنم و در این حال ایشان را تنها بگذارم.

عبدالله بن نمیر از محمد بن اسحاق، از عبدالرحمن بن قاسم، از پدرش، از عایشه نقل می‌کند که می‌گفته است * چون خبر شهادت جعفر رسید آثار اندوه را در چهره پیامبر (ص) دیدیم. مردی پیش ایشان آمد و گفت: ای رسول خدا زنها می‌گیرند. فرمود: پیش ایشان

۱. امروز در خاک اردن هاشمی است - م.

برگرد و آنان را ساکت کن. آن مرد دوباره آمد و همان سخن را گفت. فرمودند: برگرد و ایشان را ساکت کن، بار سوم آمد و همان سخن را گفت. فرمودند: برو و اگر نپذیرفتند به آنان پرخاش کن. عایشه می گوید: با خود گفتم به خدا سوگند نفس خود را رها نمی کنی مگر اینکه مطیع و فرمانبردار رسول خدا باشی.

فضل بن دکین و احمد بن عبدالله بن یونس، از محمد بن طلحة، از حکم، از عبدالله بن شداد بن هاد، از اسماء بنت عمیس نقل می کنند که می گفته است * چون جعفر شهید شد پیامبر (ص) به من فرمودند: سه روز آرام بگیر و بعد هرچه می خواهی بکن. واقدی می گوید: پیامبر (ص) برای جعفر سالیانه پنجاه خروار از محصول خیبر را مقرر فرمودند.

عبدالله بن نمیر و محمد بن عبید هر دو از زکریاء بن ابی زائدة، از عامر نقل می کنند * چون علی (ع) با اسماء بنت عمیس ازدواج فرمود، روزی دو پسر اسماء محمد بن جعفر و محمد بن ابوبکر به یکدیگر فخر فروشی می کردند و هر یک به دیگری می گفت: من از تو گرامی ترم و پدرم از پدر تو بهتر است. علی (ع) به اسماء فرمود: میان ایشان داوری کن. اسماء گفت: میان اعراب جوانی بهتر از جعفر و کامل مردی بهتر از ابوبکر ندیده ام. علی (ع) فرمودند: چیزی برای من باقی نگذاشتی. اسماء گفت: به خدا آن سه تنی که تو کهنترین ایشان باشی هر سه برگزیدگانند. فرمود: اگر چیز دیگری می گفتی از تو دلگیر می شدم.

عنان بن مسلم از وهیب بن خالد، از خالد کفشدوز، از عکرمه، از ابوهریره نقل می کند که می گفته است * پس از پیامبر (ص) هیچ کس کفش برپای نکرد و نعلین نپوشید و بر شتران راهوار سوار نشد و دستار بر سر نبست که برتر از جعفر باشد.

معن بن عیسی از ابن ابی ذئب، از ابوسعید مقبری، از ابی هریره نقل می کند که می گفته است * بهترین مردم برای بینوایان جعفر بن ابی طالب بود، ما را با خود می برد و آنچه در خانه اش بود به ما می خوراند. گاهی مشک روغن را برای ما می آورد، چیزی در آن نبود. آن را بازگونه می کرد و با چوب آنچه در آن بود بیرون می کشید و ما به آن انگشت می زدیم.

عقیل بن ابی طالب

برادر تنی جعفر و بزرگترین پسر ابوطالب پس از طالب است که از طالب نسلی باقی نمانده است و او ده سال از عقیل بزرگتر بوده و عقیل ده سال از جعفر و جعفر ده سال از علی (ع) بزرگتر بوده است. علی (ع) کوچکترین پسران ابوطالب و از لحاظ مسلمانی نخستین ایشان است.

عقیل بن ابی طالب پسری به نام یزید دارد که کنیه اش از نام او ابو یزید است و پسری دیگر به نام سعید. مادر این دو، ام سعید دختر عمرو بن یزید بن مدلیج از خاندان عامر بن صعصعه است. و جعفر اکبر و ابوسعید احوال که نامش همین است و مادرشان ام البنین دختر ثغر است. ثغر همان عمرو بن هصار بن کعب بن عامر بن عبد بن ابوبکر است و این ابوبکر همان عبید بن کلاب بن ربیعه بن عامر بن صعصعه است. مادر ثغر، اسماء دختر سفیان و خواهر ضحاک بن سفیان بن عوف بن کعب بن ابوبکر است و ضحاک از اصحاب رسول خدا (ص) است. و مسلم بن عقیل، همان کسی است که حسین بن علی علیهما السلام او را از مکه به کوفه اعزام فرمود که برای ایشان از مردم بیعت بگیرد و او در کوفه به خانه هانی بن عروه مرادی وارد شد و عبیدالله بن زیاد، مسلم بن عقیل و هانی بن عروه را گرفت و هر دو را کشت و به دار کشید و شاعر در این باره چنین سروده است:

«اگر نمی دانی مرگ چیست در بازار به هانی و پسر عقیل بنگر، جسدی را می بینی که مرگ رنگ آن را دگرگون ساخته است و جریان خونی که در هر سو روان است.»^۱

پسران دیگر عقیل عبارت اند از: عبدالله و عبدالرحمن و عبدالله اصغر که مادرشان کنیزی به نام خلیله است. و علی که مادر او هم کنیز است و نسلی از او باقی نیست. و جعفر اصغر و حمزه و عثمان و محمد و دخترانی به نامهای زَمَلَة و ام هانی و اسماء و فاطمة و ام قاسم و زینب و ام نعمان که مادران ایشان کنیزکان هستند.

گویند، عقیل بن ابی طالب از کسانی از بنی هاشم است که آنان را مشرکان به زور با خود به جنگ بدر آوردند و او در آن جنگ حضور داشت و اسیر شد و مالی نداشت و

۱. فَإِنْ كُنْتَ لِأَنْدَرِينَ مَالِ مَوْتِ فَانظُرِي
تیری جسدی قد غیر الموت لَوْتُهُ
إِلَى هَانِي فِي السُّوقِ وَ ابْنِ عَقِيلِ
و نَضَحَ دَمٌ قَدْ سَالَ كُلَّ مِيلِ

عباس بن عبدالمطلب فدیة او را پرداخت.

علی بن عیسیٰ نوفلی از ابان بن عثمان، از معاویة بن عمار ذہبی نقل می‌کند که می‌گفته است از ابو عبدالله جعفر بن محمد (ع) شنیدم که می‌گفت: * پیامبر (ص) روز جنگ بدر فرمودند: بنگرید چه کسانی از خاندان من و بنی هاشم با مشرکان اند. علی (ع) آمد و عباس و نوفل و عقیل را دید و برگشت. عقیل فریاد برآورد که ای پسر مادر علی همانا به خدا سوگند ما را دیدی؛ و علی (ع) پیش پیامبر برگشت و گفت: ای رسول خدا من عباس و نوفل و عقیل را دیدم. پیامبر (ص) آمدند و کنار عقیل ایستادند و فرمودند: ای ابایزید، ابوجهل کشته شد. گفت: در این صورت در تهامه دیگر نزاعی نخواهد شد. اگر می‌خواهی این قوم را بکش و گرنه بر دوشهایشان سوار شو.

علی بن عیسیٰ از اسحاق بن فضل، از مشایخ خود نقل می‌کند: * همان روز بدر عقیل به پیامبر گفت: چه کسانی از اشراف و بزرگان قریش را کشته‌اید؟ فرمودند: ابوجهل کشته شده است. گفت: هم اکنون دامنه برای تو هموار شد.

گویند، عقیل به مکه برگشت و همان جا متیم بود تا آنکه در آغاز سال هشتم هجرت به حضور رسول خدا (ص) هجرت کرد، و در جنگ موته همراه مسلمانان بود و سپس بیمار شد و از او در فتح مکه و طائف و خیبر و حنین نامی برده نشده است^۱ و پیامبر (ص) برای او سالیانه یکصد و چهل خروار از محصول خیبر را مقرر فرمودند.

فضل بن دکین از قیس بن ربیع، از جابر، از عبدالله بن محمد بن عقیل نقل می‌کند که می‌گفته است: * در جنگ موته عقیل انگشتری به دست آورد که بر آن تصویرهایی کنده شده بود، آن را به حضور پیامبر آورد و ایشان آن را به او بخشیدند. قیس می‌گفته است: بعد هم من آن انگشتر را دیدم.

محمد بن حمید از معمر، از زید بن اسلم نقل می‌کند: * عقیل بن ابی طالب نخ و سوزنی آورد و به همسرش گفت: جامه‌های خود را با این بدوز. چون پیامبر (ص) دستور فرمودند منادی ندا دهد که نباید هیچ کس نسبت به سوزنی غل و غش کند تا چه رسد به بیش از آن، عقیل به همسرش گفت: سوزنت را از دست دادی.

فضل بن دکین از عیسیٰ بن عبدالرحمن سلمی، از ابواسحاق نقل می‌کند: * پیامبر (ص)

۱. در صورتی که هجرت عقیل در سال هشتم بوده بدیهی است که نامی از او در جنگ خیبر نباید باشد که فتح خیبر پیش از آن بوده است - م.

به عقیل فرمودند: ای ابایزید من تو را به دو جهت دوست می‌دارم و دوستی من برای تو دوبرابر است، یک دوستی برای خویشاوندی تو و دوستی دیگر به مناسبت اینکه می‌دانم عمویم ابوطالب تو را دوست می‌داشت.

محمد بن بکر برشانی از ابن جریر، از عطاء نقل می‌کند که می‌گفته است: «عقیل بن ابی طالب را دیدم که پیری فرتوت شده و گویی پیرمرد اعراب بود و در همان حال با سطلهای بزرگ از چاه آب می‌کشید.

گوید: در آن جا آبشخورها و دلوهای بود و گروهی از مردان ایشان را پس از آن دیدم که خدمتکاری با ایشان نبود، رداهای خود را جمع می‌کردند و می‌پیچیدند و درحالی که پیراهن به تن داشتند آب می‌کشیدند و پایین دامن پیراهنهای ایشان خیس و آکنده از آب بود، پیش از حج و روزهای منی و پس از آن همچنان آب می‌کشیدند.^۱ گویند، عقیل بن ابی طالب پس از اینکه کور شده بود به روزگار حکومت معاویه درگذشت. فرزندزادگان و نسل او امروز هم (قرن سوم هجری) باقی هستند و خانه‌ای کنار بقیع از او باقی مانده که بزرگ و فراخ است و گروه زیادی در آن زندگی می‌کنند.

نوفل بن حارث

ابن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قُصی. مادرش غزیه دختر قیس بن طریف بن عبدالعزی بن عامره بن عمیره بن ودیعه بن حارث بن فهر است. نوفل فرزندان به این شرح داشته است: حارث که کنیه نوفل هم از نام اوست. به روزگار پیامبر (ص) حارث مردی بوده است که پسرش عبدالله در زمان حیات رسول خدا متولد شده است. حارث از اصحاب آن حضرت شمرده می‌شود و روایاتی نقل کرده است. عبدالله پسر نوفل که شبیه پیامبر (ص) بوده است و نخستین کسی است که در حکومت معاویه قضاوت مدینه را برعهده داشته است، و ابوهریره می‌گوید این نخستین قاضی است که در اسلام دیده‌ام. عبدالرحمن و ربیع و دوتن دیگر از پسران نوفل هستند که نسلی از آن دو باقی نمانده است. و سعید که مردی فقیه بوده است و مغیره و أم سعید و ام مغیره و أم حکیم که مادر همگی ظریه دختر سعید بن

۱. چنین تصور می‌کنم که برشانی صحیح باشد نه برشانی. رک: جمهرة انساب العرب، ص ۳۱۷ و فهارس آن کتاب که ظاهراً برشاه لقب بانویی بوده که فرزندانش منسوب به آن کلمه‌اند. م.

قُشَيْب است. نام قَشِيب جُنْدُب است و نسب او را چنین گفته‌اند: جندب پسر عبدالله پسر رافع پسر نُضَلَّة پسر مِحْضَب پسر صعب پسر مُبَشَّر پسر دُهْمَان پسر نصر پسر زهران پسر کعب پسر حارث پسر کعب پسر عبدالله پسر مالک پسر نصر پسر ازد. مادر ظریبه هم ام حکیم دختر سفیان بن امیه بن عبدشمس بن عبدمناف بن قُصی. او خاله سعد بن ابی وقاص است. گروه بسیاری از فرزندان نوفل امروز در مدینه و بصره و بغداد باقی هستند.

هشام بن محمد بن سائب کلبی از قول پدرش نقل می‌کند * چون مشرکان مکه افراد بنی هاشم را به زور برای جنگ بدر با خود بیرون بردند، نوفل هم با آنان بود و چنین سرود: «جنگ با احمد بر من حرام است که پیوند خویشاوندی او به من نزدیک است. اگر قبیله فهر بر ضد او دسته‌بندی و اجتماع کرده است، بدون تردید خداوند ناصر محمد(ص) خواهد بود.»^۱

هشام می‌گوید: معروف بن خربوذ هم برای نوفل بن حارث چنین سروده است: «به قریش بگو بر ضد محمد(ص) دسته‌بندی و اجتماع کنند که بدون تردید خداوند ناصر اوست.»^۲

نوفل بن حارث هنگامی که مسلمان شد این ابیات را سرود:

«به خود باشید آیین شما برای خودتان، من از شما نیستم و از آیین پیرمردان بزرگ بیزاری جستم. سوگند به جان تو دین من چیزی نیست که آن را بفروشم و اکنون که مسلمان شده‌ام هیچ‌گاه کافر نخواهم شد. گواهی می‌دهم که پیامبر محمد(ص) هدایت و بینشها را از جانب خدای خود آورده است. و رسول خدا به پرهیزگاری فرامی‌خواند و رسول خدا شاعر نیست. بر این اعتقاد زندگی می‌کنم هم بر این یقین و اعتقاد مبعوث خواهم شد و با همین عقیده در گور جای خواهم گرفت.»^۳

۱. حَرَامٌ عَلَيَّ حَرْبُ أَحْمَدَ إِنْسِي
وَأِنْ تَكُّ فَهَرُّ آلَتِ وَ تَجْمَعَتِ
أَرَى أَحْمَدًا مِنِّي قَرِيبًا أَوِاصِرُهُ
عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا شَكَّ نَاصِرُهُ

۲. از شرح حال معروف بن خربوذ نتوانستیم چیزی پیدا کنیم. در الشعر و الشعراء و عقدا الفرید و المونلف والمختلف آمدی و معجم الشعراء مرزبانی والاعلام زرکلی و اسدالغایبه نامش نیامده است - م.

۳. قَسَلُ لِقَرَبِشِ إِبِلِي وَ تَحْزِيبِي
الْبِكْمِ الْبِكْمِ إِنِّي لَسْتُ مِنْكُمْ
لَقَمْرُكُ مَا دِينِي بَشِيءٌ إِبِيدُ
شَهِدْتُ عَلَيَّ أَنْ النَّبِيَّ مُحَمَّدًا
وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ يَدْعُو إِلَى التَّقَى
عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا شَكَّ نَاصِرُهُ
تِبْرَاتٌ مِنْ دِينِ الشُّيُخِ الْاَكْبَارِ
وَ مَا أَنَا إِذَا سَلْتُ يَوْمًا بِكَافِرٍ
أَنِي بِالْهُدَى مِنْ رَبِّي وَ الْبَصَائِرِ
وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ بِشَايِرِ

علی بن عیسیٰ نوفلی از قول پدرش، از عمویش اسحاق بن عبدالله بن حارث، از قول عبدالله بن حارث بن نوفل نقل می‌کند که می‌گفته است: «چون نوفل بن حارث در جنگ بدر اسیر شد پیامبر (ص) به او فرمودند: فدیه خود را پرداز. گفت: مالی ندارم که فدیه خود را پردازم. فرمودند: با نیزه‌هایی که در جده داری فدیه خود را پرداخت کن. گفت: گواهی می‌دهم که تو رسول خدایی و فدیه خود را با همان نیزه‌ها که هزار نیزه بود پرداخت.

نوفل هنگامی که مسلمان شد مسن‌ترین مرد بنی‌هاشم بود، از عموهایش حمزه و عباس بزرگتر بود و از برادرانش ربیعہ و ابوسفیان و عبدشمس پسران حارث هم بزرگتر بود. نوفل پس از مسلمانی به مکه برگشت و سپس او و عباس به هنگام جنگ خندق به حضور رسول خدا هجرت کردند. پیامبر (ص) میان او و عباس بن عبدالمطلب عقد برادری بستند و در دورۀ جاهلیت هم آن دو شریک یکدیگر و دوستان هم بودند و نسبت به یکدیگر صفا داشتند. پیامبر (ص) قطعه زمینی کنار مسجد مدینه به او و عباس دادند و میان آن دو فقط دیواری فاصله بود. خانۀ نوفل در محل دارالتضای مدینه به جانب مسجد و مقابل دارالامارۀ امروز که به خانۀ مروان معروف است قرار داشته است.

همچنین پیامبر (ص) زمین خانۀ دیگر نوفل را که در راه دروازۀ مدینه و نزدیک بازار بوده است به او بخشیدند که محل نگهداری شتران نوفل بود و در زندگی خود آن را میان پسران خویش بخش کرد و بازماندگان و اعتقاب نوفل تا به امروز همان‌جا زندگی می‌کنند. نوفل همراه رسول خدا در جنگهای فتح مکه و حنین و طائف شرکت داشت و در جنگ حنین با رسول خدا پایداری کرد و در جانب راست پیامبر بود و هم در جنگ حنین سه‌هزار نیزه در اختیار پیامبر گذارد و آن حضرت به او می‌گفتند: گویی می‌بینم که نیزه‌های تو بر پشت دشمنان فرو می‌نشیند. نوفل یکسال و سه‌ماه پس از حکومت عمر درگذشت. عمر بر جنازه‌اش نماز گزارد و تا بقیع او را تشییع کرد و او را در گورستان بقیع دفن کردند.

ربیعہ بن حارث

برادر تنی نوفل است و کنیه‌اش ابوازوی بوده است. فرزندانش عبارت‌اند از: محمد، عبدالله،

عباس، حارث که از حارث نسلی باقی نمانده است و اُمّیة و عبدشمس و عبدالمطلب و اَرَوی یا هند بزرگ و هند کوچک که مادر ایشان ام حکیم دختر زبیر بن عبدالمطلب است. و اَرَوی کوچک که مادرش کنیزی بوده است. و آدم پسر ربیعہ که دوران شیرخواری و کودکی خود را میان قبیلہ ہذیل سپری کرد و در جنگی که بنی لیث با ہذیل کردند، سنگی به آن کودک که جلو خیمہ ہا بود برخورد و سرش را درم کوفت و کشته شد. او همان کسی است که پیامبر (ص) روز فتح مکہ فرمودند: همانا تمام خونہای دورہ جاہلی زیر پا است و نخستین خونی که آن را رها می کنم خون پسر ربیعہ بن حارث بن عبدالمطلب است.

ہشام بن محمد بن سائب می گوید: پدرم و بنی ہاشم نام این کودک را در کتاب خود نیاورده اند، بلکہ ہمین اندازہ گفته اند کہ پسرک کوچکی بودہ است و نام او ثبت نشدہ است و خیال می کنیم کسانی کہ نام او را آدم نوشته اند در کتابہا خواندہ اند کہ پیامبر فرمودہ است: دم (خون) پسر ربیعہ را رها می کنم و الفی برای آن افزودہ اند و پنداشتہ اند آدم بن ربیعہ صحیح است. یکی از راویان نام او را تمام و دیگری ایاس گفته اند و خداوند داناتر است. گویند: ربیعہ بن حارث ہم دو سال از عمویش عباس بزرگتر بودہ است.

ہنگامی کہ مشرکان قریش از مکہ برای جنگ بدر بیرون آمدند، ربیعہ در شام بود و بہ این جہت با آنان در جنگ بدر شرکت نکرد و پس از آن بہ مکہ آمد؛ و چون عباس و نوفل برای ہجرت بہ حضور رسول خدا حرکت کردند و این ہنگام جنگ خندق بود، ربیعہ آن دو را تا منطقہ ابواء بدرقہ کرد و خواست از آن جا بہ مکہ بازگردد. آن دو بہ او گفتند کجا، بہ خانہ شرک برمی گردی؟ کہ با رسول خدا جنگ می کنند و او را تکذیب می نمایند، و حال آنکہ پیامبر نیرومند شدہ است و شمار یارانش بسیار شدہ اند. با ما باش و او ہم ہمراہ ایشان در حالی کہ ہر سہ مسلمان بودند، در مدینہ بہ حضور پیامبر پیوست و ہجرت کرد. پیامبر (ص) برای ربیعہ بن حارث سالیانہ یکصد خروار از محصول خیبر را مقرر فرمودند.

ربیعہ در فتح مکہ و جنگ حنین و طائف ہمراہ پیامبر بود و روز حنین از کسانی بود کہ با پیامبر (ص) ایستادگی و پایداری کرد. او در مدینہ در محلہ بنی حُدَیْلہ برای خود خانہ ساخت و از پیامبر (ص) روایت نقل کردہ است. ربیعہ ہم بہ روزگار حکومت عُمر بن خطاب و پس از مرگ دو برادرش نوفل و ابوسفیان در مدینہ درگذشت.

عبدالله بن حارث

او هم برادر تنی ربیع و تَوْفَل است و نام او نخست عبدشمس (بنده خورشید) بوده است. علی بن عیسی نوفلی از پدرش، از عمویش اسحاق بن عبدالله، از جدش عبدالله بن حارث بن نوفل و از اسحاق بن فضل، از قول مشایخ خود نقل می‌کند * عبدشمس پسر حارث بن عبدالمطلب پیش از فتح مکه از آن شهر هجرت کرد و مسلمان شد و به حضور پیامبر رسید و ایشان نام او را به عبدالله تغییر دادند. او در یکی از جنگهای پیامبر (ص) که همراه ایشان بود در منطقه صَفْرَاء^۱ درگذشت و پیامبر (ص) پیراهن خود را کفن او کردند و او را به خاک سپردند و فرمودند: سعادت مندی بود که سعادت او را فراگرفت، از عبدالله نسلی باقی نیست.

ابوسفیان بن حارث

او هم برادر تنی عبدالله و ربیع و تَوْفَل است. فرزندان ابوسفیان عبارت‌اند از: جعفر که مادرش جَمَانَة دختر ابوطالب است. و ابوالهیّاج که نامش عبدالله است و جمانه و حفصه یا حمیده که مادرشان فَغْمَة دختر هَمَام بن أَفْقَم بن ابی عمرو بن ظَوَیْلَم بن جُعَیْل بن دُهْمَان بن نصر بن معاویه است و هم گفته‌اند که مادر حفصه هم جمانه دختر ابی طالب بوده است. و عاتکه که مادرش ام عمرو دختر مقوم بن عبدالمطلب است. و اُمّیة (در اینجا نام زن است.) که مادر او کنیزکی بوده است و هم گفته‌اند مادر او هم فغمه است. و ام کلثوم که مادرش کنیزکی است. اعقاب ابوسفیان بن حارث از میان رفته‌اند و هیچ‌کس از ایشان باقی نمانده است. ابوسفیان شاعر بود و یاران پیامبر (ص) را هجو می‌گفت و سخت از مسلمانی دوری می‌کرد و نسبت به هرکس که مسلمان می‌شد سخت‌گیری می‌کرد و برادر شیری پیامبر (ص) بود که حلیمه چندروزی او را هم شیر داده بود. او چون هم‌سن و سال پیامبر بود، نخست با آن حضرت مهربان بود و چون ایشان مبعوث شدند، با آن حضرت دشمنی ورزید و پیامبر و

۱. صفراء، دهکده‌ای آباد و پرآب و نخلستان که میان آن و بدر یک منزل فاصله است. رک: یاقوت، معجم البلدان، ج ۵،

یاران را هجو گفت و بیست سال همچنان دشمن رسول خدا بود و از هیچ جنگی از جنگهای قریش برضد پیامبر غیبت و تخلف نکرد و چون اسلام بحران قریش را پشت سر گذاشت و رسول خدا سال فتح مکه به سوی آن شهر حرکت فرمود، خداوند محبت اسلام را در دل ابوسفیان افکند. او می گوید: پیش همسر و فرزندانم رفتم و گفتم آماده بیرون رفتن از مکه بشوید که به زودی محمد فرا خواهد رسید. آنان گفتند: فدای تو شویم چرا بینا نمی شوی و نمی بینی که عرب و عجم از محمد (ص) پیروی کرده اند و تو همچنان در دشمنی او موضع گرفته ای و حال آنکه از همه مردم به یاری دادن او سزاوارتری. گوید: به غلام خود که نامش مذکور بود گفتم شتابان برای من چند شتر و اسبم را آماده کن. آن گاه از مکه بیرون آمدیم و آهنگ تشریف به حضور پیامبر کردیم و به راه خود ادامه دادیم تا به ابواء رسیدیم و فرود آمدیم. در آن هنگام مقدمه سپاهیان پیامبر (ص) که آهنگ مکه داشتند به ابواء رسیده بودند. من ترسیدم جلوتر بروم که پیامبر (ص) خون مرا حلال اعلان فرموده بود. من از راه کناره گرفتم و در حالی که دست پسر جعفر را گرفته بودم پیاده راه افتادیم و همان روزی که پیامبر به ابواء رسیدند، حدود یک میل پیاده رفتیم و رویاروی پیامبر قرار گرفتیم و ایشان چهره خود را سوی دیگر برگرداندند، من به آن سو رفتم باز چهره خود را برگرداندند و این کار را چندبار تکرار فرمودند. همه کسانی که دور و نزدیک بودند مرا دریافتند و فرو گرفتند و با خود گفتم پیش از آنکه به پیامبر ملحق شوم کشته خواهم شد، ولی رحمت و نیکی او را متذکر شدم و همین موجب شد خوددار باشم و گمان می کردم پیامبر از خبر مسلمان شدن من خوشحال خواهند شد. مسلمان شدم و همراه ایشان بودم و در فتح مکه و حنین شرکت کردم و روز حنین همین که با دشمن رویاروی شدیم، من در حالی که شمشیر آخته در دست داشتم، از اسب خود پیاده شدم و پیامبر (ص) به من نگاه می فرمود و شاید تصور نمی کرد که می خواهم جان خود را فدای او کنم. در این هنگام عباس گفت: ای رسول خدا این برادر و پسر عموی شما ابوسفیان بن حارث است از او راضی شوید. پیامبر فرمود: چنین کردم خداوند همه دشمنیها و ستیزه های را که نسبت به من انجام داد بخشید؛ و سپس به من توجه فرمود و گفت: برادرم، و به جان خودم سوگند که پایش را در رکاب بوسیدم.

عبدالله بن موسی از عمرو بن ابی زائده، از ابواسحاق نقل می کند که می گفته است: ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب، اصحاب پیامبر (ص) را هجو می گفت و چون مسلمان شد این ابیات را سرود:

«سوگند به جان تو آن روز که پرچم بر دوش می کشیدم تا سواران بت لات بر سواران محمد(ص) پیروز شوند، همچون شبروی بودم که سرگردان در سیاهی شب خود بود و امروز آغاز رهنمون شدن و هدایت پذیرفتن من است. راهنمایی غیر از نفس من مرا به خدا هدایت و راهنمایی کرد همانی که گفته بودم دور کردم تمام دور کردن را.^۱» پیامبر فرمودند: بلکه ما شما را دور رانندیم.

عبیدالله بن موسی از اسرائیل، از ابواسحاق، از براء نقل می کند: * کسی از او پرسید، ای ابوعمار شما روز حنین گریختید؟ براء گفت: گواهی و شهادت می دهم که رسول خدا(ص) نگریخت. ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب لگام قاطری را که پیامبر سوار بود به دست داشت و همین که مشرکان پیامبر را احاطه کردند، از استر پیاده شد و شروع به گفتن این کلمات فرمود:

«من پیامبری هستم که دروغ نگفته است من پسر عبدالمطلبم»

و در آن روز دیده نشد که هیچ کس از مردم پایدارتر و استوارتر از خود پیامبر باشد.

علی بن عیسی نوفلی از پدرش، از اسحاق بن عبدالله بن حارث، از پدرش عبدالله بن حارث بن نوفل نقل می کند که می گفته است: * ابوسفیان بن حارث شبیه پیامبر بوده است و چون به شام می آمد، هر کس او را می دید می گفت: این پسر عموی محمد(ص) است و این برای شباهت او بود.

ابوسفیان هم در شعر خود می گوید:

«راهنمایی غیر از نفس من مرا راهنمایی کرد و همان کس که او را سخت دور راندم مرا به خدا دلالت فرمود. از او می گریزم و از محمد دوری می جویم در عین حال اگر نسبت خود را به او پنهان کنم و نگویم باز مرا به نام او می خوانند.^۲» یعنی به سبب شباهت به او شناخته می شوم. و گوید: ابوسفیان بن حارث و پسرش جعفر در حالی که عمامه های خود را به روی خود بسته بودند، به سوی پیامبر(ص) حرکت کردند و چون به حضورش رسیدند، گفتند: ای

۱- لَعَنَ رَبُّكَ انسى يوم احمل راية
فهدا او انى اليوم اهدى و اهتدى
على الله من طردت كل مطرد
على الله من طردت كل مطرد
و ادعى و ان لم انشب بمحمد

۲- لَعَنَ رَبُّكَ انسى يوم احمل راية
دكا لمداج الحيران اظلم ايلة
هدانى هاد غير نفسى و دالى
هدانى هاد غير نفسى و دالى
اير و انى جاهدا عن محمد

رسول خدا سلام بر تو باد. پیامبر (ص) فرمودند: چهره‌های خود را بکشایید تا شناخته شوید. آنان نسب خود را گفتند و چهره‌های خود را گشودند و گفتند: گواهی می‌دهم که خدایی جز خداوند یکتا نیست و تو رسول خدایی. پیامبر فرمودند: ای ابوسفیان کجا و چه هنگام توانستی مرا طرد کنی و برانی؟ ابوسفیان عرض کرد: ای رسول خدا سرزنی نیست. فرمودند: آری ای ابوسفیان هنگام سرزنی نیست. و سپس به علی بن ابی طالب فرمودند: به پسر عمویت چگونگی وضو گرفتن و سنت را بیاموز و او را پیش من بیاور. علی (ع) چنان کرد و سپس او را به حضور پیامبر برد و ابوسفیان همراه ایشان نماز گزارد و پیامبر به علی دستور فرمودند میان مردم ندا دهند که خدا و رسول خدا از ابوسفیان راضی شدند، از او راضی شوید.

گوید: ابوسفیان و پسرش جعفر در فتح مکه و جنگ حنین و طائف همراه پیامبر (ص) بودند و در جنگ حنین هنگامی که مردم گریختند آن دو ایستادگی و پایداری کردند. آن روز بر تن ابوسفیان چند جامه کوتاه از برد بود و بر سرش عمامه برد بود و بر دی هم بر کمرش بسته بود و لگام استر رسول خدا را در دست داشت و چون گرد و غبار فرو نشست پیامبر به او توجه فرمودند و پرسیدند: این کیست که لگام استر را گرفته است؟ ابوسفیان گفت: برادرت ابوسفیان است. پیامبر فرمودند: خدا را آری تو برادر منی.

پیامبر (ص) مکرر می‌فرمودند: ابوسفیان برادر و از خویشاوندان نیک من است و خداوند متعال در عوض حمزه او را به من عنایت فرموده است و پس از آن به ابوسفیان شیر خدا و شیر رسول خدا می‌گفتند.

ابوسفیان در جنگ حنین اشعار بسیاری سروده است که به مناسبت بسیاری آن از نقل همه آن خودداری کردیم و از جمله اشعاری است که به این مضمون سروده است. «همانا گروه‌های کعب و عامر در بامداد جنگ حنین که درماندگی همگانی شده بود به خوبی دانستند که من مرد جنگم و بر آن سوارم و پیشاپیش رسول خدا ایستادگی کردم و تکان نخوردم به امید پاداش الهی و خداوند واسع است و همه چیز به زودی به سوی خداوند متعال بازمی‌گردد.»^۱ گویند، رسول خدا (ص) برای ابوسفیان بن حارث سالیانه یکصد خروار

۱. لقد علمت افناء کعب و عامر
بأنی اخو الهیجاء اربک حدها
رجاء ثواب الله والله واسع
غداة حنین حین عم التفیض
أمام رسول الله لا أتمنع
إلیه تعالی کل امر یترجع

از محصول خیبر را مقرر فرموده بودند.

عنان بن مسلم و عارم بن فضل از حماد بن مسلمة، از علی بن زید، از سعید بن مسیب نقل می‌کنند که می‌گفته است: * ابوسفیان بن حارث نیمی از روز را نماز می‌گزارد تا هنگامی که نماز گزاردن در آن هنگام مکروه بود و باز از ظهر تا هنگام نماز عصر همچنان پیوسته نماز می‌گزارد. روزی علی (ع) او را دید که زودتر برگشته است. به او فرمود: چه شده است که امروز زودتر از روزهای دیگر برگشته‌ای؟ گفت: پیش عثمان بن عفان بودم و دختری از دخترهایش را خواستگاری کردم، پاسخی نداد ساعتی پیش او نشستم باز هم پاسخ نداد. علی فرمود: من کسی را که از او به تو نزدیک‌تر است به ازدواج تو درمی‌آورم و دختر خود را به همسری او درآورد.

یزید بن هارون و عنان بن مسلم هر دو از حماد بن سلمة، از هشام بن عروة، از پدرش نقل می‌کردند: * پیامبر (ص) فرموده‌اند: ابوسفیان بن حارث سید جوانمردان بهشت است. ابوسفیان در سالی حج گزارد و چون سلمانی در منی سرش را تراشید زگیلی بر سرش بود که بریده شد و ابوسفیان درگذشت. یزید بن هارون می‌گفت: معتقد بودند که منزلت او چون شهید است. عنان بن مسلم می‌گفت: درگذشت و امیدوار بودند اهل بهشت باشد.

فضل بن دُکَین می‌گفت سفیان، از ابواسحاق نقل می‌کرد: * چون مرگ ابوسفیان بن حارث فرارسید به خویشاوندان خود گفت: بر من گریه مکنید که من از هنگامی که مسلمان شدم آلوده به گناهی نشده‌ام. و گفته‌اند، ابوسفیان در مدینه پس از مرگ برادرش نوفل بن حارث درگذشت و فاصله مرگ آن دو سه ماه و هفده روز بود و هم گفته‌اند در سال بیستم درگذشته و عمر بر او نماز گزارده است. او را کنار خانه عقیل بن ابی طالب در گورستان بقیع دفن کردند. ابوسفیان سه روز پیش از آنکه بمیرد شخصاً گور خویش را کند و روز سوم گفت: پروردگارا مرا پس از مرگ رسول خدا و پس از مرگ برادرم زنده مگذار و مرا از پی ایشان ببر و آن روز هنوز آفتاب غروب نکرده بود که درگذشت. خانه ابوسفیان نزدیک خانه عقیل بن ابی طالب بود و آن همان خانه‌ای است که به دارالکراچی معروف است و دیوار به دیوار خانه علی بن ابی طالب علیه‌السلام بوده است.

فضل بن عباس بن عبدالمطلب

ابن هاشم بن عبدمناف بن قُصَى. کنیه‌اش ابومحمد است و مادرش ام‌الفضل که نامش لبابة کبری و دختر حارث بن حزن بن بُجَیر بن هُزَیم بن رُؤبَیة بن عبدالله بن هلال بن عامر بن صَعَصَعَة بن معاویة بن بکر بن هوازن بن منصور بن عکرمه بن حَصَفَة بن قیس بن عیلان بن مُضَر است. فضل بن عباس فقط دختری به نام ام‌کلثوم داشته است که مادرش صَفیه دختر مَحْمِیة بن جزء بن حارث بن عُرَیج بن عمرو زبیدی از قبیله سعدالعشیره مذحج است. فضل بن عباس بزرگترین فرزند عباس بود و در فتح مکه و جنگ حنین همراه پیامبر بود و در حنین هنگامی که مردم گریختند، او از جمله خویشاوندان و یارانی بود که پایداری کردند. در حجةالوداع هم همراه پیامبر بود و آن حضرت او را پشت سر خود بر ناقه سوار کرده بودند و به او رِدَف پیامبر می‌گفتند.

عنان بن مسلم از سُکَین بن عبدالعزیز، از قول پدرش نقل می‌کرد که می‌گفته است از عباس شنیدم که می‌گفت: * در عرفات پسرم فضل پشت سر پیامبر (ص) سوار بود و از زیر چشم به زنها نگاه می‌کرد و پیامبر (ص) چندبار با دست خویش چهره او را برگرداندند و آن جوان همچنان به زنان می‌نگریست. پیامبر به او فرمودند: ای برادرزاده امروز روزی است که هرکس گوش و چشم و زبان خود را از گناه حفظ کند، گناهانش آمرزیده می‌شود.

هشام بن عبدالملک پدر ولید طیالسی از قول عِکْرَمَة بن عمار، از عبدالله بن عبید نقل می‌کرد که: * پیامبر (ص) روز عرفه فضل را که مردی خوش اندام و زیبا بود و بر زنان از فتنه او بیم می‌رفت پشت سر خویش سوار فرمود. گوید، فضل می‌گفت: پیامبر (ص) پیوسته تا به هنگام سنگ‌زدن عقبه آخر لبیک می‌گفت.

کثیر بن هشام از ضحاک بن مَخْلَد، از فرات بن سلمان، از عبدالکریم، از سعید بن جبیر، از ابن عباس، از فضل بن عباس نقل می‌کند: * در حجةالوداع پشت سر پیامبر بر ناقه سوار بوده و می‌گفته است که پیامبر (ص) پیوسته تا هنگامی که جمره عقبه را رمی فرمود لبیک می‌گفت.

ضحاک بن مخلد پدر عاصم شیبانی از ابن جریر، از عطاء، از ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) از مشعر تا منی فضل بن عباس را پشت سر خود سوار

فرمودند. همو می‌گوید که فضل برایم نقل کرد که پیامبر (ص) پیوسته تا هنگام رمی جمره لبیک می‌گفتند.

گویند: فضل بن عباس از کسانی است که در مراسم غسل پیامبر (ص) شرکت داشته است و هم در دفن آن حضرت حضور داشته است و پس از رحلت پیامبر برای جهاد به شام رفت و در منطقه اردن در طاعون عمواس در سال هجدهم هجرت و به روزگار خلافت عمر بن خطاب درگذشت.

جعفر بن ابوسفیان

ابن حارث بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی، مادرش جُمَانَة دختر ابوطالب است و مادر جمانه فاطمه دختر اسد بوده است. جعفر بن ابوسفیان دختری به نام ام‌کلثوم داشته که همسر سعید بن نوفل بن حارث بن عبدالمطلب است و برای او فرزند آورده است. از جعفر بن ابوسفیان اقبایی باقی نمانده است.

جعفر بن ابوسفیان همراه پدرش بود که به حضور پیامبر (ص) آمدند و هر دو مسلمان شدند. او هم در فتح مکه و جنگ‌های حنین و طائف همراه پیامبر (ص) بود و در جنگ حنین هنگامی که مردم گریختند او پایداری کرد و از کسانی از خویشاوندان و یاران پیامبر است که ایستادگی کردند. جعفر تا هنگام رحلت رسول خدا همراه پدرش در التزام آن حضرت بود و در اواسط حکومت معاویه بن ابی سفیان درگذشت.

حارث بن نوفل

ابن حارث بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی، مادرش ظریبه دختر سعید بن قشیب است. نام اصلی قشیب، جُنْدُب بن عبدالله بن رافع بن نُضَلَة بن مِحْضَب بن صعْب بن مبشر بن دُهمان از قبیله اَزْد است. حارث بن نوفل دارای پسری به نام عبدالله است که مردم بصره به او لقب بَبَّة داده بودند و به روزگار عبدالله بن زبیر او را به فرمانداری خود برگزیدند. پسر دیگری هم به نام محمد اکبر و دو پسر دیگر به نام‌های ربیع و عبدالرحمن دارد، و دخترانی به نام‌های رَمْلَة و اُمّ الزبیر که مادر مغیره است، و ظریبه داشته است که مادر

همه ایشان هُند دختر ابوسفیان بن حرب است. پسران دیگری هم به نامهای عتبه و محمد اصغر و حارث و دو دختر دیگر به نامهای رَیْطَة و ام الحارث داشته است که مادر ایشان ام عمرو دختر مطلب بن ابی وداعة بن ضبیره سهمی است. پسر دیگری به نام سعید داشته است که مادرش کنیزی بوده است.

حارث بن نُوْفَلْ به روزگار رسول خدا (ص) مردی بالغ بود و از اصحاب پیامبر است و هنگامی که پدرش اسلام آورد او هم مسلمان شد و از آن حضرت روایاتی نقل کرده است. پسرش عبدالله بن حارث به روزگار پیامبر (ص) متولد شد و او را به حضور ایشان آورد و ایشان کام طفل را برداشتند. پیامبر (ص) حارث را به فرمانداری برخی از نواحی مکه گماشتند و سپس ابوبکر و عمر و عثمان او را به فرمانداری مکه منصوب کردند.

حنفص بن عمر بصری حوضی از همام بن یحیی، از لیث، از علقمه بن مرثد، از عبدالله بن حارث، از قول پدرش نقل می‌کند که می‌گفته است: «پیامبر (ص) چگونگی دعا برای میت در نماز میت را به آنان آموخته و فرموده‌اند چنین بگویید: «پروردگارا مردگان و زندگان ما را پیامرز. خدایا میان ما را اصلاح فرمای و دل‌های ما را مهربان فرمای. پروردگارا این بنده تو فلان پسر فلان، ما از او جز خوبی چیزی نمی‌دانیم و تو داناتر به او بی خدایا ما را و او را پیامرز.» حارث می‌گوید، گفتم: من کوچکترین فرد قوم هستم و اگر خیری نمی‌دانستم چه کنم؟ فرمودند: چیزی جز آنچه می‌دانی مگو.

علی بن عیسی از پدرش نقل می‌کند: «حارث بن نُوْفَلْ به بصره رفت و برای خود آن جا خانه‌ای ساخت و به هنگام حکومت عبدالله بن عامر بن کریر ساکن بصره شد و در آخر حکومت عثمان در همان بصره درگذشت.

عبدالمطلب بن ربیعة

ابن حارث بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی. مادرش ام‌الحکم دختر زبیر بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی است. عبدالمطلب بن ربیعه پسری به نام محمد داشته است که مادرش ام‌البنین دختر حمزة بن مالک بن سعد بن حمزه بن مالک معروف به ابوشعیره بن منبه بن سلمة بن مالک بن عذر بن سعد بن دافع بن مالک بن جشم بن حاشد بن جشم بن خیوان بن نُوْف بن همدان است. این ام‌البنین خواهر قیس بن حمزه است، حمزة بن

مالک از افرادی است که از طرف معاویه به هنگام رأی حکمین حضور داشته است.

هشام بن محمد بن سائب می گوید: پدرم به من خبر داد که حمزه بن مالک از یمن همراه چهارصد برده به شام کوچ کرد و همه را آزاد کرد و تمام ایشان در شام مدعی بودند که نسب ایشان به همدان می رسد و به همین جهت عراقیها خوش نمی داشتند که با شامیها ازدواج کنند، زیرا دغل کاری می کنند و بسیاری از افراد نسب خود را بیهوده به آنان می رسانند. عبدالمطلب بن ربیعہ دختری هم به نام ازوی داشته است که مادرش دختر عمیر بن مازن است.

هشام بن محمد بن سائب می گوید: پدرم محمد بن سائب، محمد پسر عبدالمطلب را دیده است و از قول او روایت نقل کرده است. عبدالمطلب بن ربیعہ هم به روزگار پیامبر (ص) مردی بالغ بوده است و از آن حضرت روایت نقل کرده است.

یعقوب بن ابراهیم بن سعد از پدرش، از صالح بن کیسان، از ابن شهاب، از عبدالله بن عبدالله بن حارث بن نوفل بن حارث بن عبدالمطلب نقل می کند: * عبدالمطلب بن ربیعہ بن حارث بن نوفل می گفته است: ربیعہ بن حارث و عباس بن عبدالمطلب با یکدیگر گفتند مناسب است این دو نوجوان یعنی من و فضل بن عباس را به حضور پیامبر فرستیم تا آن دو را به سرپرستی جمع آوری زکات بگمارد و آنچه مردم می پردازند پردازند و سودی هم به ایشان رسد. گوید: در همان حال که ایشان در این باره گفتگو می کردند، علی بن ابی طالب علیه السلام رسید و پرسید چه کاری می خواهید انجام دهید؟ گفتند: چنین تصمیمی داریم. فرمود: این کار را مکنید که رسول خدا (ص) به خدا سوگند این کار را نخواهند کرد. گفتند: چرا این کار را نکند و این سخن تو از رشک بردن تو بر ماست. و به خدا سوگند تو خود با رسول خدا چندان مصاحبت کردی که به دامادی ایشان نائل شدی و ما بر تو رشک نبردیم. علی (ع) فرمود: من ابوالحسن هستم، بفرستیدشان. و علی (ع) خوابید. و چون پیامبر (ص) نماز ظهر را گزاردند ما زودتر از ایشان خود را بر در حجره رساندیم و ایستادیم و چون پیامبر (ص) آمدند با محبت گوشهای ما را گرفتند و فرمودند: آنچه در دل دارید بگویید. پیامبر وارد حجره شدند و ما هم وارد شدیم و در آن روز در خانه زینب دختر جحش بودند. گوید: با ایشان سخن گفتیم که ای رسول خدا به حضورتان آمده ایم که ما را بر جمع آوری زکات بگمارید و آنچه مردم از زکاتی که جمع می کنند می پردازند ما هم می پردازیم و آنچه به ایشان سود می رسد به ما هم سود برسد. گوید: پیامبر (ص) سکوت

فرمودند و چون خواستیم دوباره سخنی بگویم به سقف حجره نگریستند و سرشان را بالا گرفتند. زینب از پشت پرده اشاره کرد و ما را از سخن گفتن نهی کرد. آن گاه پیامبر (ص) روی به ما کردند و فرمودند: زکات و صدقه شایسته محمد (ص) و خاندان او نیست که کثافات و چرک دست مردم است. سپس فرمودند: مَحْمِيَّةُ بنِ جَزْءٍ را که سرپرست عشریه های زمینها بود و ابوسفیان بن حارث را احضار کنید و چون آن دو آمدند به محمیه فرمودند: دختری را به ازدواج فضل پسر عباس در آور. و به ابوسفیان فرمودند: دختری را به همسری عبدالمطلب بن ربیع در آور و چنان کردند و به مَحْمِيَّة فرمودند: کابین هر دو را از خمس بپرداز.

محمد بن عمر و علی بن عیسی بن عبدالله نوفلی می گویند * عبدالمطلب بن ربیع تا روزگار حکومت عمر در مدینه ساکن بود و سپس به دمشق کوچک کرد و آن جا خانه ای برای خود ساخت و به روزگار حکومت یزید بن معاویه مُرد، و یزید بن معاویه را وصی خود قرار داد و او هم وصیت او را پذیرفت.

عُتْبَةُ بنِ ابِي لَهَبٍ

نام اصلی ابولهب عبدالعزی است و پسر عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی است. مادر عُتْبَةُ، ام جمیل دختر حرب بن اُمیة بن عبدشمس بن عبدمناف بن قصی است. عتبه دارای پسران و دخترانی به این شرح است: ابوعلی و ابوالهیشم و ابوغلیظ که مادرشان عُتْبَةُ دختر عوف بن عبدمناف بن حارث بن منتقد بن عمرو بن معیص بن عامر بن لُوی است. عمرو و یزید و ابوخدش و عباس و میمونه که مادرشان ام عباس دختر شراحیل بن اوس بن حبیب بن وجیه از قبیله جَمِیْر و از خاندان ذوالکلاع است و از کنیزان اسیر شده دوره جاهلی است. عبیدالله و محمد و شیهه که در کودکی در گذشته اند و ام عبدالله که مادرشان ام عکرمه دختر خلیفه بن قیس از خاندان جَدْرَة آزد است که همپیمان بنی دیل بن بکر هستند. عامر که مادرش هاله از قبیله حمر بن حارث بن عبدمنات بن کنانه است. ابوواثله که مادرش از خولان است و عبید که مادرش کنیز است و اسحاق که مادرش کنیزی سیاه بوده است و ام عبدالله که مادرش کنیزی به نام خوله بوده است.

علی بن عیسی بن عبدالله نوفلی از حمزه بن عتبه بن ابراهیم لهبی، از ابراهیم بن عامر

بن ابی سفیان بن معتب و مشایخ دیگری از بنی هاشم، از ابن عباس، از عباس نقل می کنند که می گفته است: «چون پیامبر (ص) هنگام فتح مکه وارد آن شهر شدند به من فرمودند: عباس دو برادرزاده ات عتبه و معتب کجایند آنها را نمی بینم؟ گفتم: آنان با دیگر مشرکان قریش از شهر بیرون رفته و کناره گرفته اند. فرمودند: برو آن دو را پیش من بیاور. من سوار شدم و به عُرْنَة^۱ رفتم و گفتم: رسول خدا شما را فرا خوانده اند. آن دو شتابان سوار شدند و به حضور پیامبر آمدند. رسول خدا آن دو را به اسلام دعوت کردند و پذیرفتند و مسلمان شدند. آن گاه رسول خدا برخاستند و دست آن دو را به دست گرفتند و درحالی که میان آن دو حرکت می فرمودند آنان را به مُلْتَزِم یعنی فاصله میان در کعبه و حجرالاسود بردند و ساعتی دعا فرمودند و برگشتند و در چهره ایشان شادی نمایان بود. عباس می گوید، گفتم: ای رسول خدا، خدایت شاد و مسرور بداراد که در چهره شما شادی می بینم. فرمودند: آری از خداوند متعال مسألت و استدعا کردم که گناهان این دو پسر عموی مرا ببخشد و آن دو را به من عفو فرمود.^۲

حمزة بن عتبه می گوید: آن دو هماندم همراه رسول خدا به جنگ حنین رفتند و در آن جنگ همراه افراد خانواده و یارانی که پایداری کردند، آن دو هم مقاومت و ایستادگی کردند و چشم معتب آن روز صدمه دید. هیچ کس از مردان بنی هاشم پس از فتح مکه در آن شهر غیر از عتبه و معتب باقی نماندند.

معتب بن ابی لهب

برادر تنی عتبه است. معتب فرزندی به این شرح داشته است: عبدالله و محمد و ابوسفیان و موسی و عبیدالله و سعید و خالدة که مادرشان عاتکه دختر ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب است و مادر عاتکه هم ام عمرو دختر مقوم بن عبدالمطلب بن هاشم است. ابومسلم و مسلم و عباس که از مادرهای مختلف بوده اند و عبدالرحمن که مادرش از حمیراست. داستان مسلمان شدن معتب را ضمن داستان مسلمان شدن برادرش عتبه نوشتیم.

۱. عُرْنَة، صحرا بی کنار صحرای عرفات است و گفته شده است به محل مسجد عرفات عُرْنَة اطلاق شده است. یاقوت، معجم البلدان، ج ۶، ص ۱۵۹ - م.
 ۲. بنابراین روایت ابوبکر احمد بن حسین بیهقی در دلائل النبوة، ج ۲، ص ۷۴ در مورد عتبه صحیح نیست و شاید همان عتیه صحیح باشد - م.

أَسَامَةُ الْجَبِّ بْنِ زَيْدٍ

ابن حارثة بن شراحيل بن عبدالعزى بن امرؤ القيس بن عامر بن نعمان بن عامر بن عبدود بن عوف بن كنانة بن عوف بن عذرة بن زيد اللات بن ربيعة بن ثور بن كلب.

اسامه مورد محبت بسیار پیامبر (ص) بوده است. کنیه او ابو محمد و مادرش أم ایمن پرستار و کنیز پیامبر (ص) است که نام اصلی او برکة بوده است. پدر اسامه یعنی زید بن حارثة به روایت برخی از دانشمندان نخستین مسلمان است و او هیچ‌گاه از پیامبر (ص) جدا نشد. اسامه در مکه متولد شد و همان‌جا رشد و نمو کرد و دینی جز اسلام را نمی‌شناخت و به آیین دیگری توجه نکرد و با رسول خدا به مدینه هجرت کرد و پیامبر (ص) اسامه را سخت دوست داشت و مانند یکی از افراد خانواده آن حضرت بود.

عنان بن مسلم و هاشم بن عبدالملک یعنی ابوالولید طیالسی و یحیی بن عباد می‌گویند شریک، از عباس بن ذریح یعنی بهی، از عایشه نقل می‌کنند که می‌گفته است: * پای اسامه به چهارچوبه درگیر کرد و به زمین خورد و پاشنه در چهره‌اش را درید. پیامبر به من فرمودند: خون از چهره اسامه پاک کن. عایشه می‌گوید: پیامبر (ص) شروع به مکیدن محل زخم اسامه کردند و آب دهان خود را بیرون انداختند [یا بر محل زخم آب دهان خود را مالیدند]. و فرمودند: اگر اسامه دخترکی می‌بود او را جامه می‌پوشاندم و زینت می‌کردم تا بتوانم او را بفروشم [شاید اشاره به زشتی چهره اسامه است و پیامبر با محبت چنین شوخی می‌فرموده‌اند].

یحیی بن عباد از یونس بن ابی اسحاق، از ابوالسفر نقل می‌کند که می‌گفته است: * روزی رسول خدا با عایشه نشسته بودند و اسامه هم حاضر بود. پیامبر (ص) به چهره اسامه نگریستند و خندیدند و فرمودند: اگر اسامه دختر بود می‌توانستم بر او زیور بپوشانم و او را بیاریم تا بتوانم او را بفروشم [شوهر دهم].

هوذة بن خلیفه از سلیمان تیمی، از ابوعثمان نهدی، از اسامه نقل می‌کند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) من و حسن [یعنی حضرت امام حسن مجتبی] را می‌گرفت و می‌گفت: خداوندا من این هر دو را دوست می‌دارم این دو را دوست بدار. عارم بن فضل هم از معمر بن سلیمان، از پدرش، از ابوعثمان، از اسامه همین‌گونه نقل می‌کند.

عازم از معتمر، از پدرش، از ابوتمیمه، از ابوعثمان نهدی، از ابوعثمان، از اسامه نقل می‌کند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) مرا روی یک زانوی خود و حسن بن علی (ع) را روی زانوی دیگر خود می‌نشانند. سپس هر دو را در آغوش می‌گرفتند و می‌گفتند: پروردگارا به این دو مهر و محبت فرمای که من نسبت به هر دو مهربانم.

عبدالله بن زبیر حمیری از سفیان بن عیینة، از اسماعیل بن ابی خالد، از قیس بن ابی حازم نقل می‌کند: * پیامبر (ص) چون آگاه شدند که در جنگ موته [پس از شهادت امیران سه گانه] پرچم به خالد بن ولید سپرده شده است، فرمودند: ای کاش پرچم به مردی داده می‌شد که پدرش کشته شده است، یعنی اسامه بن زید.

یزید بن هارون از اسماعیل بن ابی خالد، از قیس بن ابی حازم نقل می‌کند: * پس از شهادت زید بن حارثه، اسامه در محضر پیامبر برخاست و از چشمهایش اشک فرو می‌ریخت. فردای آن روز هم آمد و همان جا ایستاد. پیامبر (ص) فرمودند: امروز هم از تو همان را خواهم دید که دیروز دیدم؟ [ظاهراً منع اسامه از گریستن است].

سفیان بن عیینة از زُهری، از عروة، از عایشه نقل می‌کند که می‌گفته است: * مجزز مُدَلجی به حضور پیامبر آمد، اسامه و زید را دید که خوابیده‌اند و بر سرشان قطیفه‌ای کشیده‌اند و پاهای آنها از قطیفه بیرون است. مجزز گفت: این پاها بسیار شبیه یکدیگر است گویی یکی از دیگری است. عایشه می‌گوید: پیامبر (ص) از این سخن بسیار شاد شدند و پیش من آمدند در حالی که از شادی چهره ایشان می‌درخشید.

هشام بن عبدالملک طیالسی از لیث بن سعد، از ابن شهاب، از عروة، از عایشه نقل می‌کند که می‌گفته است: * پیامبر (ص) پیش من آمدند شادان بودند و چهره‌شان از شادی می‌درخشید و به من فرمودند: می‌دانی هم‌اکنون مجزز به زید بن حارثه و اسامه بن زید نگرست و گفت: این پاها چنان شبیه یکدیگر است که گویی یکی از آن دیگری است. محمد بن سعد می‌گوید، کس دیگری غیر از هشام می‌گفت: یعنی پیامبر (ص) از شباهت زیاد میان اسامه و زید خوشحال شدند.

یزید بن هارون از حماد بن سلمة، از هشام بن عروة، از پدرش نقل می‌کند: * پیامبر (ص) حرکت از عرفات به مشعر را به خاطر منتظر ماندن برای رسیدن اسامه قدری به تأخیر انداختند، در این هنگام پسری سیاه و دارای بینی پهن (أسامة) آمد، یمنیها گفتند: برای خاطر همین ما معطل شده‌ایم. گوید، اهل یمن از همین جهت بعد کافر شدند. ابن سعد